

OSLOMET

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv

Litteraturgjennomgang

IDUNN SELAND, MARLENE PERSSON & INGUNN MARIE ERIKSEN

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv

Litteraturgjennomgang

Idunn Seland
Marlene Persson
Ingunn Marie Eriksen

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 5/2019

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på OsloMet – storbyuniversitetet (tidl. Høgskolen i Oslo og Akershus).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2019

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-699-2
ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-700-5

ISSN 0808-5013 (trykt)
ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.oslomet.no/om/nova

Forord

Denne rapporten består av en gjennomgang av forskning som på forskjellig vis belyser barn og unges deltakelse i ulike fritidsaktiviteter, og som bidrar til å sette slik deltakelse i et kjønns- og likestillingsperspektiv. Forskningen består av norske studier fra de siste ti årene med et sideblikk på nordiske studier i dette feltet. Rapporten er skrevet for #UngIDag-utvalget, som på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet utreder likestillingsutfordringer som barn og unge kan møte på ulike samfunnsarenaer.

Prosjektleder for arbeidet med litteraturgjennomgangen har vært Idunn Seland, forsker ved NOVA OsloMet - storbyuniversitetet. Stipendiat Marlene Persson har foretatt litteratursøkene, og Persson har sammen med forsker Ingunn Marie Eriksen (begge NOVA) og prosjektleder deltatt i systematisering, gjennomgang og analyse av litteratur som er inkludert i denne rapporten. Dette arbeidet er gjennomført i perioden desember 2018 – april 2019.

En referansegruppe bestående av Helga Eggebø (forsker, Nordlandsforskning), Åse Røthing (professor ved fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, OsloMet – storbyuniversitetet), Stian Overå (spesialrådgiver, KoRus Øst) og Guro Ødegård (forskningsleder for ungdomsforskningsseksjonen, NOVA) har lest og kommentert førsteutkast til rapport og bistått med råd om litteratursøk. Prosjektgruppen vil gjerne takke referansegruppen samt Tordis Korvald, seksjonssjef ved divisjon for utdanning og bibliotek ved OsloMet – storbyuniversitetet for hjelp til databasesøk.

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
Bakgrunn for studien	11
Hva forstår vi med et kjønns- og likestillingsperspektiv?	12
Hovedproblemstilling og forskningsspørsmål	13
Begrepsavklaringer.....	14
Formelt og uformelt organiserte fritidsaktiviteter	14
Kjønn	14
Kjønnsnormer og kjønnsstereotyper	15
Interseksjonalitet	15
Minoritets- og majoritetsbakgrunn.....	16
Avgrensninger	16
Metode.....	17
Søk i databaser	17
Søk i litteraturlister i publiserte artikler	19
Oppbygning av rapporten.....	21
2 Kjønnsforskjeller i barn og ungdoms deltakelse i ulike fritidsaktiviteter	22
Tid brukt på fritidsaktiviteter.....	22
Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter	24
Deltakelse i fritidsaktiviteter sett i lys av foreldres utdanning og minoritetsbakgrunn ...	27
Oppsummering	30
3 Normer og praksiser	32
Kjønnssegregerte fritidsarenaer	32
Maskulinitet og feminitet	35
Kulturelle og religiøse forventninger	38
Normers innvirkning på motivasjon og muligheter	40
Oppsummering	43
4 Tiltak	46
Tiltak for rekruttering av jenter til guttedominert miljø.....	46
Inkludering av minoriteter	47
Oppsummering	48
5 Status for barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv	49
Gutter og jenter deltar i ulike fritidsaktiviteter.....	50
Ulike normer, forventninger og avansemuligheter for gutter og jenter i fritidsfeltet	51
Ser vi likestillingsutfordringer i barn og ungdoms fritidsaktiviteter?	52
Individuell autonomi til å velge og handle i tråd med egne ønsker	53
Rettferdig fordeling av materielle ressurser	54
Kulturell anerkjennelse uttrykt gjennom lik respekt for alle	54
Politisk medbestemmelse	55
Forslag til videre forskning.....	56

Litteratur	59
Summary	64
Vedlegg 1: Søkestrenger	67
Vedlegg 2: Gjennomføring av søk	69
Vedlegg 3: Søkeord brukt til å utelukke bidrag fra EndNote-bibliotek	72

Sammendrag

FNs konvensjon om barnets rettigheter fastslår at barn og unge har rett til fritid og hvile. Norsk likestillingspolitikk bygger på en hovedmålsetting om at alle skal ha lik rett til å kunne delta på samfunnsarenaer uten å bli utestengt eller utilbørlig behandlet på grunn av kjønn, etnisitet, sosial klasse eller andre faktorer som er utenfor den enkeltes kontroll. Dette betyr at gutter og jenter skal ha lik rett til mulighet til å delta i fritidsaktiviteter uten å bli utestengt eller diskriminert fordi man tilhører et bestemt kjønn.

Fritid er ikke bare en rettighet, men også et gode. Gjennom fritidsaktiviteter kan barn og unge knytte vennskap, lære seg spennende og nyttige ferdigheter, utvikle kropp og hjerne og forebygge fysiske og psykiske helseplager. Derfor er det viktig at barn og unge får adgang til å være med i fritidsaktiviteter, samtidig som det å få bestemme over egen fritid også underbygger utvikling av autonomi.

#UngIDag-utvalget, som arbeider på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet med å utrede likestillingsutfordringer som barn og unge møter på ulike samfunnsarenaer, har bedt om en litteraturgjennomgang som tar for seg studier av barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv. NOVA har gjennomført en slik litteraturgjennomgang for utvalget. I dette arbeidet la vi følgende problemstillinger til grunn:

- Hvilke faktorer kan virke fremmende eller hemmende for gutter og jenters likestilte muligheter til deltakelse i og utbytte av fritidsaktiviteter?
- I hvilken grad kan det sies å eksistere kjønnsmessige likestillingsutfordringer på fritidsarenaer for barn og unge?

Litteraturgjennomgangen er avgrenset til norske studier fra de siste ti årene med et sideblikk på studier fra øvrige nordiske land. «Barn og unge» er i litteraturgjennomgangen avgrenset til under 25 år med vekt på barn i førskolealder og gjennom grunnskolen og ungdom fra og med ungdomsskolen og til og med videregående opplæring.

Metode og datagrunnlag

NOVA har gjennomført systematiske litteratursøk i til sammen ni databaser. I tillegg har vi gjennomgått litteraturlister i publiserte artikler for å finne frem til forskning som ikke ble fanget opp gjennom databasesøk.

Vi la en rekke kriterier til grunn for hvilke studier som skulle inkluderes og ekskluderes i denne litteraturgjennomgangen. Dette beskrives nærmere i rapporten. Viktigst var det at forskningen måtte omhandle fritidsfeltet, og at studiene måtte tematisere kjønn. Videre har vi lagt vekt på at studiene skal være empiriske, det vil si bygge på innsamlede data om barn og unges deltakelse på fritidsarenaer og

i forskjellige fritidsaktiviteter. I henhold til utlysningen av forskningsoppdraget som denne rapporten bygger på, er studier av barn og unges bruk av digitale skjermer utelatt fra litteratursøkene. #UngIDag-utvalget, som er mottaker av denne rapporten, har gitt dette oppgaven til et annet forskningsmiljø.

Litteraturutvalget i denne rapporten består av 82 studier fordelt på fagfellevurderte forskningsartikler, forskningsrapporter og enkelte bøker og ph.d.-avhandlinger. Studentarbeider og offentlige dokumenter er utelatt fra litteraturutvalget, med unntak av NOU 2012: 15 *Politikk for likestilling*, som har lagt grunnlag for vår drøfting av hvorvidt det eksisterer likestillingsutfordringer i barn og unges fritid.

Den systematiske litteraturgjennomgangen ga mange treff i studier som omhandler organisert idrett, og svært få i studier som omhandler fritidsaktiviteter utenfor den organiserte idretten. Dette bildet ble forsterket da vi gikk gjennom litteraturlister i publiserte artikler og forskningsrapporter for om mulig å supplere litteraturutvalget. Denne rapporten handler derfor overveiende om likestilling mellom gutter og jenter i organisert idrett. Den tilsynelatende mangelen på forskning om likestilling i andre fritidsaktiviteter og forskning på barn og unges fritidsaktiviteter utenfor idretten generelt er kommentert i slutten av denne rapporten under anbefalinger til videre forskning.

Hovedfunn

Statistikk som er presentert i denne rapporten, viser at nesten alle barn og ungdommer er innom en organisert fritidsaktivitet i løpet av oppveksten, og av disse er det store flertallet innom organisert idrett. Litteraturgjennomgangen viser at selv om både gutter og jenter deltar i idrett, finnes det betydelige kjønnsmessige forskjeller både i ungdomsidretten generelt og i enkeltidretter og særforbund i Norges Idrettsforbund for både barn og ungdom. Forskjellene i ungdomsidretten oppstår idet jenter slutter med idrett i løpet av tenårene i et større omfang enn gutter. I tillegg oppstår det en forskjell innenfor gruppen av jenter, idet jenter som tilhører etniske og religiøse minoriteter, og som i tillegg kommer fra familier med lav sosioøkonomisk status, deltar i ungdomsidretten i mindre grad enn jenter som tilhører den norske flertallsbefolkningen. Færre barn og ungdom deltar i kulturaktiviteter som kor, korps og drama sammenlignet med idrett, men også i disse aktivitetene er det store kjønnsforskjeller mellom jenter og gutter. Her er det jentene som dominerer. Vi har ikke funnet forskning som undersøker kjønnsforskjellene i deltakelse i kulturfeltet.

Et hovedfunn i rapporten er derfor at fritidsfeltet og fritidsaktivitetene fremstår som delt mellom gutter og jenter. Dette mønsteret forsterkes med økende alder.

Studier som vi har gjennomgått, viser til at ungdomsidretten nasjonalt og internasjonalt er kjønnssegregert i tråd med oppfatninger om biologiske kjønnsforskjeller. Kjønnssegregering er også utbredt i barneidretten. Derfor finnes det forholdsvis mange studier av normer, holdninger og praksis knyttet til kjønn som kommer til uttrykk gjennom idretten, og den betydning dette kan ha for hvordan gutter og jenter finner seg til rette i disse aktivitetene. Disse studiene fastslår at

det i idretten eksisterer forholdsvis fastlåste oppfatninger av maskulinitets- og feminitetsidealer som påvirker atferd, spillestil, oppfatninger av hva som gir status på idrettsbanen og til dels motivasjon for å delta i idrett.

Møter barn og unge likestillingsutfordringer i fritidsaktiviteter?

Mangel på kjønnsbalanse regnes ikke som en likestillingsutfordring i seg selv, men hvis mennesker blir behandlet urettferdig i for eksempel fritidsaktiviteter fordi de tilhører et bestemt kjønn, oppstår det en likestillingsutfordring. I siste kapittel av denne rapporten drøfter vi fire betingelser for slik rettferdig behandling. Der peker vi på hvordan særlig individuell frihet og autonomi til å treffe egne valg utfordres av idrettens gjennomførte kjønnssegregering og de kjønnsnormer, holdninger og praksiser som denne kjønnssegregeringen ser ut til å skape.

Vi peker også på problemer i idretten forbundet med at kulturell anerkjennelse i lik respekt for alle deltakere bør være en betingelse for rettferdig behandling. Forskningen i denne litteraturgjennomgangen viser at underrepresentasjonen av jenter med minoritetsbakgrunn i idretten har sammensatte årsaker. Enkelte forskningsbidrag peker samtidig mot at bedre integrering av foreldre med minoritetsbakgrunn i foreldrenettverk knyttet til idretten kan ha gunstig innvirkning på døtrenes deltakelse.

Behov for videre forskning

- Forskning om gutter og jenters likestilte rett til mulighet til deltakelse i fritidsaktiviteter utenfor den organiserte idretten, og særlig i amatørkulturfeltet representert ved dramagrupper, kor, korps og annen opplæring på instrument.
- Forskning på fordeling av og tilgang til materielle ressurser til anlegg og andre aktivitetsformål i, men også utenfor, idretten, og som kan ha betydning for gutter og jenters tilgang til ulike typer fritidsaktiviteter.
- Forskning som undersøker barn og unges egne forklaringer på valg av fritidsaktiviteter, når dette ses i et kjønns- og likestillingsperspektiv.
- Forskning på hvordan forskjellsbehandling av menn og kvinner i toppidretten kan tenkes å ha følger for hvordan gutter og jenter finner seg til rette i barne- og ungdomsidretten.
- Hvordan maskulinitets- og femininitetsidealer i idretten påvirker unge gutter.

1 Innledning

Fritid for barn og unge defineres i SSBs Tidsbrukundersøkelse (2013) som den tiden som er tilbake når tid brukt på skole, husarbeid, eventuelt inntektsgivende arbeid, søvn, mat og personlig pleie er trukket fra. Fritid kan også defineres mer positivt som tiden man disponerer etter eget valg, og hvor man gjør ting man har lyst til (Dolva, 2013; Pyykkönen, 2012). I litteratur om barn og unge omtales fritiden ofte som én av tre sentrale arenaer for utvikling og livsutfoldelse, sammen med hjemmet og skolen (Øia & Fauske, 2010). Barnekonvensjonen, først ratifisert av Norge i 1991 og senere inkorporert i norsk lovgivning gjennom menneskerettighetsloven i 2003, fastslår i artikkel 31 alle barns rett til hvile og fritid, og til å delta i alderstilpasset lek og fritidsaktiviteter. I en nordisk kontekst har idealet for en god barndom vært kjennetegnet av frihet så vel som rikelig fri tid (Ulset, 2011). Et tradisjonelt norsk ideal for bruk av fritid er også knyttet til utendørs lek og naturopplevelser (Mjaavatn, 2016).

Fritid er på denne måten en rettighet, et gode og et uttrykk for idealer om det gode liv. Som et gode anses fritid og deltakelse i fritidsaktiviteter å kunne styrke sosiale bånd mellom mennesker og i lokalsamfunn, å kunne skape opplevelser av mening og av mestring for den enkelte, og dermed bidra til læring og økt innflytelse over eget liv, til økt velvære og bedre helse (Bonnesen, 2018; Ødegård & Fladmoe, 2017). Etter gjenoppbyggingen av det norske samfunnet etter andre verdenskrig har statlig politikk på fritidsfeltet blitt begrunnet med målsetting om dannelse så vel som sosialpolitiske argumenter om forebygging av lediggang og kriminalitet. I dag omfatter disse begrunnelsene også kulturpolitiske-, demokratipolitiske-, kvalifiserings- og kompetansepolitiske dimensjoner (Fauske m.fl. 2009). Til sammen peker disse argumentene mot en bred inkluderings- og utjevningsmålsetting for fritidsfeltet, som understøttes av likestillingspolitiske målsettinger om at barn og ungdom skal oppleve de samme muligheter og frihet til å treffe egne valg om deltakelse i dette feltet (Meld. St. 7., 2015–2016).

I denne rapporten gjennomgår vi forskning fra de siste ti årene som kan bidra i en beskrivelse av status for barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv. I det følgende innebærer dette at retten til å gjøre frie valg i tilbudet av fritidsaktiviteter og dermed til å delta i disse aktivitetene, er lik mellom gutter og jenter. I dette har vi konsentrert oss om norske studier, men holder samtidig et sideblikk på studier fra andre nordiske land. Aldersgruppen barn og unge er i denne forskningen avgrenset til aldersgruppen opp til 25 år, men med hovedvekt på barn fra førskolealder og gjennom grunnskolen, og ungdom til og med videregående skole.

Bakgrunn for studien

Litteraturgjennomgangen er gjennomført på oppdrag fra #UngIDag-utvalget, et offentlig utvalg som skal levere sin utredning til Barne- og likestillingsdepartementet høsten 2019. Utvalget skal utrede likestillingsutfordringer som barn og unge møter

på ulike arenaer, og har i dette arbeidet bedt om en helhetlig gjennomgang av forskningsbasert kunnskap om kjønnsmessig likestilling i fritidsfeltet. Utvalget ønsker gjennomgang av statistikk som beskriver status for barn og unges bruk av fritid, og av forskning som kan bidra til å sette de statistiske funnene inn i et kjønns- og likestillingsperspektiv. På bakgrunn av litteraturgjennomgangen ønsker oppdragsgiver en analyse av eventuelle kjønnsrelaterte likestillingsutfordringer i fritidsfeltet, og at analysen peker på eventuelle mangler i kunnskapsgrunnlaget på dette feltet. Inkludert i litteraturgjennomgangen er kartlegging av iverksatte og/eller gjennomførte tiltak i fritidsfeltet for barn og unge, som kan bidra til økt likestilling for den enkelte og for samfunnet.

Litteraturgjennomgangen som presenteres i denne rapporten, viser at det ikke tidligere er gjort en slik studie av fritidsarenaer som favner barn og ungdom. Denne rapporten kan derfor være et verdifullt supplement til studier av likestilling og likestillingsutfordringer i andre deler av samfunnet, som skole og arbeidsliv.

Hva forstår vi med et kjønns- og likestillingsperspektiv?

I arbeidet med denne litteraturgjennomgangen har vi tatt utgangspunkt i et bredt inkluderingsbegrep for å definere hva «likestilling» skal bety og hvilke fordringer en kjønnsmessig likestillingsmålsetting i fritidsfeltet må innebære. Vi har i dette støttet oss på NOU 2012: 15 *Politikk for likestilling*, og i hovedsak kapittel 4 i denne utredningen, som har tittelen «Idégrunnet for likestilling». Her beskrives grunnlaget for norsk likestillingspolitikk som innrettet mot å sikre rett til *lik mulighet til samfunnsdeltakelse for alle*, uavhengig av kjønn, klassebakgrunn, etnisitet, hvor man befinner seg i livsløpet samt andre faktorer som er utenfor den enkeltes kontroll.

«Samfunnsdeltakelse» forstår vi i vårt arbeid med denne litteraturgjennomgangen som lik rett til deltakelse i fritidsfeltet. En målsetting om *kjønnsmessig* likestilling må derfor innebære at barn og ungdommer, enten som enkeltpersoner eller grupper, ikke blir utestengt, marginalisert eller utsatt for utilbørlig behandling i fritidsaktiviteter på grunn av at de tilhører et bestemt kjønn. Slik utestengning eller utilbørlig behandling kan anta ulike former, som vi kommer tilbake til i denne rapporten. Det følger dermed av samfunnets likestillingspolitiske målsettinger at institusjoner må være innrettet på måter som skaper størst mulig grad av rettferdighet for alle innbyggerne. Forhold ved institusjoner som skaper eller opprettholder urettferdighet, representerer derfor *likestillingsutfordringer* i samfunnet. Samtidig er det slik at målet på rettferdighet ikke er en situasjon hvor alle benytter seg av de muligheter til samfunnsdeltakelse som er gitt. Rettferdighet måles ved mulighetene for deltakelsen som faktisk er tilgjengelige, ved at mulighetene er verdsatt som «gode nok», og at adgangen til mulighetene for deltakelsen er så lik som mulig for alle innbyggerne i samfunnet. Utvalget bak NOU 2012: 15 fremholder at det i problemstillinger som vedrører samfunnsmessig likestilling er lett å se for seg at menn og kvinner konkurrerer om de samme godene, og at hvis det ene kjønn får mer, får det andre kjønn automatisk mindre. Utvalget understreker at dette er en for snever tolkning av likestillingsutfordringer, og at

slike utfordringer snarere kjennetegnes ved at forholdet mellom kjønnene er *mer eller mindre* preget av rettferdighet og lik samfunnsdeltakelse.

I NOU 2012: 15 problematiseres de utfordringer i likestillingspolitikken som oppstår idet lik mulighet til å delta også innebærer retten til å velge i tråd med tradisjonelle kjønnsroller. Utvalget bak utredningen fremholder imidlertid at denne retten bare er reell dersom den enkelte har like stor frihet til å velge på tvers av tradisjonelle kjønnsroller. Et sentralt spørsmål i denne sammenhengen er derfor når disse mulighetene er tilstrekkelig like. Dette er vanskelig å svare på. På side 72 i NOU 2012: 15 legges fire forutsetninger til grunn for at alle skal ha reell, likestilt mulighet til deltakelse på alle samfunnsområder. Disse betingelsene er:

1. Individuell autonomi til å velge og handle i tråd med egne ønsker
2. Fordeling av materielle ressurser slik at alles uavhengighet til å gjøre slike valg er sikret
3. Kulturell anerkjennelse uttrykt gjennom lik respekt for alle deltakere
4. Politisk medbestemmelse

I vår analyse legger vi disse forutsetningene til grunn for å vurdere hvorvidt litteraturen forteller om likestillingsutfordringer i fritidsfeltet. Dette har vi gjort på bakgrunn av våre forskningsspørsmål, som er spesifisert i det følgende.

Hovedproblemstilling og forskningsspørsmål

Vi har på dette grunnlaget definert følgende problemstilling for vårt arbeid med litteraturgjennomgangen som presenteres i denne rapporten:

Hvilke faktorer kan virke fremmende eller hemmende for gutter og jenters likestilte muligheter til deltakelse i og utbytte av fritidsaktiviteter, og i hvilken grad kan det sies å eksistere kjønnsmessige likestillingsutfordringer på fritidsarenaer for barn og unge?

Denne hovedproblemstillingen er videre operasjonalisert i fem forskningsspørsmål:

- a) Hva forteller statistikk om kjønnsforskjeller i barn og ungdoms deltakelse i ulike fritidsaktiviteter?
- b) Hva forteller forskning om kjønnsrelaterte forskjeller i tilbud, fasiliteter og ressurser i tilgangen til ulike fritidsaktiviteter for barn og ungdom?
- c) Hva forteller forskning om kjønnsnormer, forventninger, holdninger og praksiser knyttet til kjønn på ulike fritidsarenaer for barn og ungdom?
- d) Hva forteller forskning om kjønnsforskjeller i barn og ungdoms utbytte av å delta i fritidsaktiviteter, forstått som deltakelse og utfoldelse på andre livsområder?
- e) Hva forteller forskning om effekten av gjennomførte tiltak for å styrke kjønnsmessig likestilling på ulike fritidsarenaer for barn og ungdom?

Begrepsavklaringer

I det følgende tar vi for oss noen begreper som forekommer i litteraturen som presenteres i denne rapporten. Begrepsavklaringene er nyttige for å gi en innledende forståelse av hvilke faktorer som kan fremme og hemme likestilt rett til deltakelse i fritidsfeltet.

Formelt og uformelt organiserte fritidsaktiviteter

«Fritid» er som nevnt innledningsvis et begrep med et svært bredt meningsinnhold, også idet begrepet rommer mange ulike typer aktiviteter. Et skille kan trekkes mellom *formelt organiserte* og *uformelt organiserte* fritidsaktiviteter, der de formelle aktivitetene ledes eller organiseres for en målgruppe av barn og/eller unge, mens uformelle fritidsaktiviteter organiseres av barn og ungdom selv (Dolva, 2016). Eksempler på førstnevnte kategori er de fleste former for organisert sport eller opplæring i musikk, teater, dans, mens lesing, lekning eller samvær med venner er eksempler på uformelt organiserte fritidsaktiviteter som kan foregå uten forberedelse og på barns eget initiativ (Solish m.fl. 2010). I Norge har barn og unges fritidsaktiviteter de siste tiårene antatt økende grad av organisering, gjerne lokalisert utenfor det umiddelbare nærområdet slik at behovet for transport øker. Dette gjelder også for barn og unge bosatt utenfor byene (Hjorthol & Fyhri, 2009; Mjaavatn, 2016).

Fauske m.fl. (2009) skriver at i Norge har det å skille mellom formelt og uformelt organiserte fritidsaktiviteter også opprinnelig en sosialpolitisk begrunnelse, fulgt av argumenter for hvorfor de formelt organiserte aktivitetene skulle motta offentlig støtte. Formelt organiserte fritidsaktiviteter har i norske politiske dokumenter blitt beskrevet som særlig dannende for enkeltmennesket så vel som en styrke for personlig utvikling og sosiale fellesskap. Det å ikke delta i slike aktiviteter har i politiske dokumenter blitt omtalt som potensielt risikofyllt. Hauglin-komiteen, som i 1971 avga en rapport om støtte til barne- og ungdomsarbeid, avviste imidlertid et slikt skille i kvaliteten av fritidsaktiviteter, og tok til orde for det offentliges forpliktelse til å legge til rette for et variert fritidstilbud. De kommunale fritidsklubbene har her hatt en viktig begrunnelse for sitt arbeid. I dag inkluderer begrepet «fritidstilbud» også såkalt egenorganiserte eller selvorganiserte aktiviteter for og av ungdom, samt kommersielle fritidstilbud (Fauske m.fl. 2009; Säfvenbom & Jordalen, 2017)

Kjønn

Kjønn skal i denne litteraturgjennomgangen forstås som «gutter» og «jenter». Kjønn skal samtidig ikke forstås som redusert til bare å beskrive eller omhandle biologiske ulikheter mellom mann og kvinne. Kjønn handler også om relasjoner, grenser, praksis, identitet og ideer som aktivt skapes gjennom sosiale prosesser innenfor spesifikke historiske forhold, som former enkeltmenneskers liv og er og har vært gjenstand for historisk kamp og endring (Connell, 2002). Kjønn er dermed grunnleggende vanskelig å definere, fordi det tilsynelatende er en objektivt gitt størrelse, nært knyttet til kroppens form og funksjon. Samtidig viser

kjønnsforskningen at de færreste kjønnede mønstre i samfunnet – praksis, normer og diskurser om kjønn – er fullt ut begrunnet i biologiske forskjeller. Det er samstemmighet i forskningen om at kjønn også er en sosial konstruksjon, som har store konsekvenser for alle menneskers muligheter og begrensninger.

Utvalget bak NOU 2012: 15 inkluderer kjønn sammen med klassebakgrunn, etnisitet og alder blant kjennetegn som gjør at mennesker er forskjellige, og som derfor har interesse i et likestillingsperspektiv. Det samme utvalget viser til at kjønnsmessige forskjeller kan skyldes biologiske disposisjoner, kulturelle og strukturelle føringer eller individets frie valg. Kjønnsspesifikke biologiske disposisjoner kan på denne måten inngå i forklaringer på hvorfor gutter og jenter velger forskjellig. At det finnes en målsetting om likestilling betyr at man aksepterer et utgangspunkt der mennesker er forskjellige, men at alle samtidig gis lik rett til å forfølge egne livsprosjekter, som utvalget bak NOU 2012: 14 uttrykker dette (s. 60). Her er det viktig å minne om at ikke bare jenter og kvinner, men også gutter og menn kan oppleve urettferdig behandling og utestengning knyttet til kjønn.

Kjønnsnormer og kjønnsstereotyper

Barn og unges fritidsvalg kan også preges av generaliserte forestillinger i samfunnet eller i grupper av befolkningen om hva som kjennetegner eller hva som passer seg for jenter og gutter (Nielsen, Pfister & Andersen, 2011; Sisjord, Fasting & Sand, 2011). Slike generaliserte forestillinger – ofte kalt for kjønnsstereotyper – formidles blant annet gjennom diskurser og praksiser. Diskurser kan beskrives som gjeldende eller førende, men ikke uttalte, regler for hvordan man omtaler fenomener, mens praksis her i hovedsak viser til handlinger, intenderte så vel som ikke-intenderte. Diskurser og praksiser kan komme til uttrykk i form av tilgjengelige rollemodeller, forventninger, normer, regler og praktiske ordninger som angir hvordan man gjør ting på visse arenaer eller innenfor gitte kontekster, som for eksempel et idrettslag eller en religiøs forening.

Interseksjonalitet

Interseksjonalitet kan ses som en oppfordring til å se hvordan ulike kategorier som kjønn, sosial bakgrunn og etnisitet virker sammen i menneskers liv og påvirker menneskers livsbetingelser (Yuval-Davis, 2007). Med et interseksjonelt perspektiv er man særlig oppmerksom på hvordan mennesker inngår i flere ulike maktstrukturer parallelt. Hvis hver enkelt kategori som kan brukes til å klassifisere et individ, som kjønn, etnisitet eller sosial bakgrunn, blir analysert isolert og uten å bli sett i sammenheng, kan forståelsen av maktmekanismer knyttet til samspill mellom disse fenomenene bli ufullstendig. Interseksjonalitet har slik en målsetting om å fange opp hvordan maktmekanismene virker sammen og forsterker hverandre (Ekholm, Dahlstedt & Rönnbäck, 2019). Et slikt perspektiv kan for eksempel være med på å forklare hvorfor gutter med etnisk, språklig og/eller religiøs minoritetsbakgrunn deltar oftere i organisert idrett enn jenter med samme bakgrunn. Årsaken er en interseksjonell forsterkning av negative faktorer knyttet til det å ha et bestemt kjønn (jente) kombinert med negative holdninger knyttet til

kjønn i en bestemt religiøs eller kulturell kontekst (islam), som i tillegg står i en minoritetsposisjon i det norske samfunnet (Strandbu, Bakken & Sletten, 2017). Dette viser at mekanismene som fører til lavere deltagelse for disse jentene, må analyseres slik at en tar hensyn til hvordan kjønn samvirker med andre faktorer for utestengning, bortvalg, avvising eller undertrykking i en gitt kontekst. Det er altså i selve krysningpunktet mellom kategoriene – i dette tilfellet mellom religiøse og/eller kulturelle normer, kjønn og det å befinne seg i en minoritetsposisjon– at utfordringene oppstår (Orupabo 2014). Andre faktorer, som for eksempel sosial ulikhet, kan ytterligere inngå i og forsterke slike kombinasjoner av utestengnings- eller avvisingmekanismer (Ekholm et al., 2019).

Minoritets- og majoritetsbakgrunn

Mange studier som berører interseksjonalitet (se over), omhandler minoriteter og ulemper knyttet det å inneha minoritetsstatus i et samfunn. Slike minoriteter, som i disse studiene betyr at man enten har foreldre som har innvandringsbakgrunn eller selv har innvandret til samfunnet der man utgjør en minoritet, skal ikke oppfattes som noen ensartet gruppe. I mange av studiene vi gjennomgår i denne rapporten, bruker forskere begrepet «minoritetsungdom», «minoritetsjenter» og «minoritetsgutter», eventuelt «minoritetsbakgrunn» uten at det nødvendigvis utdypes nærmere hva slags minoritet det er snakk om i hvert tilfelle. I denne rapporten viderefører vi enkeltforfatteres bruk av betegnelsen «minoritet» uten å utdype dette i hvert enkelt tilfelle. Samtidig ønsker vi at leserne skal være kjent med denne nyanseringen i feltet, som kan være nødvendig for å forstå både hva minoritetsstatus i et samfunn er og hva dette kan innebære for enkeltpersoner så vel som samfunnet for øvrig. Her aktualiseres motsatsen til minoritet, nemlig «majoritet» i studiene som sammenligner disse gruppene i barne- ungdomsbefolkningen. «Majoritet» må i disse studiene derfor oppfattes som det å tilhøre den språklige, etniske, kulturelle og religiøse majoriteten i Norge. Det er mulig å se for seg at også dette kan representere en stor variasjon i individuelle karakteristika, selv om heller ikke dette utdypes i studiene vi har gjennomgått.

Avgrensninger

Verdien av fritid og det å delta i fritidsaktiviteter omtales ofte i forbindelse med fysiske så vel som psykiske helsefordeler. I utlysningen av dette oppdraget er det gjort en avgrensning mot kriminalitet, vold, rus, psykisk helse samt trakassering knyttet til kjønn og seksuell trakassering.

Det å delta i frivillige organisasjoner omtales gjerne som «skoler i demokrati», som kan bidra til sosialisering og styrke samfunnsinteressen og -deltakelsen blant medlemmene. I utlysningen av dette oppdraget er det gjort en avgrensning mot hvordan det å delta i frivillige organisasjoner oppleves eller virker som «skole i demokrati».

Det er kjent at barn og ungdom øker bruken av digitale skjermer i fritiden. Dette kan kategoriseres som uformelt organiserte fritidsaktiviteter på linje med leking og

samvær med venner. I tråd med utlysningen av dette oppdraget har vi utelatt studier som omhandler barn og ungdoms bruk av digitale skjermer på fritiden. #UnglDag-utvalget, som er mottaker av denne litteraturgjennomgangen, har gitt denne oppgaven til et annet forskningsmiljø.

I utlysningen av dette oppdraget blir vi oppfordret til å undersøke hvorvidt det finnes studier som omhandler likestilling i barn og unges aktivitet i skolefritidsordningen (SFO) eller aktivitetsskolen (AKS). SFO er et kommunalt tilbud, men ikke en del av det offentlige opplæringstilbudet, og må på denne måten forstås som en vesentlig del av fritiden for barn som går på 1.–4. trinn i grunnskolen. Vi har gjennomført litteratursøk for å fange opp slike studier i den norske biblioteksbasen Oria (se vedlegg for søkestreng), men uten å få relevante treff. En ny studie fra NTNU evaluerer SFO-ordningen på landsbasis, og inkluderer dermed AKS, slik dette organiseres i Oslo-skolen (Wendelborg m.fl. 2018). Denne studien tematiserer imidlertid ikke kjønn eller likestillingsspørsmål med hensyn til barna som bruker ordningen. Vi kan derfor ikke utelukke at det finnes publiserte forskningsresultater over mastergradsnivå som berører slike problemstillinger i SFO/AKS, men vi har ikke klart å fange opp dette med våre metoder.

Metode

Søk i databaser

Med utgangspunkt i prosjektets problemstilling utviklet prosjektgruppen i samråd med universitetets bibliotekstjeneste fem separate søkestrenger (Vedlegg 1) for å dekke følgende tema:

1. Barn og unge
2. Kjønn
3. Likestilling
4. Fritid
5. Geografisk avgrensning til Norge/Norden

Søkestrengene ble vurdert av prosjektets referansegruppe og testet i flere omganger før prosjektgruppen avgjorde den endelige kombinasjonen av søkeord i hver streng for hver database. Basert på anbefalinger fra bibliotekstjenesten ved OsloMet ble det deretter foretatt søk i følgende databaser:

- Oria: Felles portal til det samlede materialet som finnes ved norske fag- og forskningsbibliotek.
- Den danske forskningsdatabase: Danske vitenskapelige artikler, avhandlinger, konferansepapirer.
- SwePub: Referanser til vitenskapelige publiseringer ved svenske universiteter og høyskoler.

- Norart: Referanser til norske og nordiske tidsskrifter og årbøker innen de fleste fagområder.
- Scopus: Bibliografisk database som dekker ca. 20.000 akademiske tidsskrifter og noe annet akademisk materiale.
- SOCIndex: Referanser til artikler innen sosiologiske emner, f.eks. antropologi, kriminologi, velferd, demografi, økonomisk utvikling, politikk, sosial psykologi med mer.
- Academic Search Ultimate: Fagfellevurderte artikler i tillegg til bøker, rapporter og videoer innen de fleste fagområder.
- SPORTDiscuss: Fulltekst og referanser til idrettsrelaterte tidsskriftartikler, bøker, kapitler i bøker med mer.
- International Bibliography of Theatre and Dance: Artikler og bøker innen teater, dans, film m.m.

Da databasene har ulike tekniske løsninger for søk, måtte hvert søk tilpasses muligheter og begrensninger i den enkelte database. Hovedsakelig dreier dette seg om ulikheter i antall mulige søkekombinasjoner og/eller muligheter for sortering i den enkelte database. Oversikt over justeringene som er gjort i de ulike databasene, er ytterligere beskrevet i vedlegg. I dialog med bibliotekstjenesten ble søkene justert i flere omganger frem til prosjektgruppen satt tilbake med et antall treff som var overkommelig innenfor prosjektets tidsramme, samtidig som risiko for å utelukke vesentlige bidrag ble vurdert som liten.

Treff som var eldre enn 10 år fra søkedatoen og/eller var publisert på andre språk enn engelsk, norsk, dansk eller svensk, ikke-vitenskapelige (fagfellevurderte) artikler, ikke-relevante fagområder og studentoppgaver (masternivå og lavere) ble i denne prosessen ekskludert ved sortering i databasene der dette var mulig. Relevante norske forskningsrapporter, ph.d.-avhandlinger og bøker som fremkom gjennom Oria ble unntatt kriteriet om at studiene skulle være fagfellevurdert. Gjenværende treff ble deretter importert til et digitalt bibliotek i referanseprogrammet EndNote. Totalt antall referanser etter fullført søk i databaser utgjorde et digitalt referansebibliotek med et bruttoutvalg på 3688 bidrag.

For å ekskludere ytterligere flere irrelevante forskningsbidrag foretok forskergruppen ordsøk i tittel, tittel på tidsskrift og i abstract i EndNote. Det ble søkt på ord og begrep benyttet i forskning som åpenbart er utenfor samfunnsvitenskapelige fag, hovedsakelig medisinsk forskning (Vedlegg 3). Fjerning av titler som i denne prosessen ble bedømt som irrelevante samt duplikatsjekk gjennomført i EndNote reduserte antallet referanser til 962.

Dette EndNote-biblioteket ble deretter lastet opp i Rayyan¹, et screeningverktøy som muliggjør at flere personer kan foreta en såkalt blindet gjennomgang av hver

¹ <https://rayyan.qcri.org/welcome>

enkelt referanse for å sortere mellom relevante og irrelevante bidrag, uten å se hverandres vurderinger. Screening ble foretatt basert på tittel og abstract og i enkelttilfeller også søk i Google. Minst to av forskerne i prosjektgruppen vurderte alle bidrag. Prosjektgruppen hadde ukentlige møter for å diskutere referansene som det i denne prosessen ikke var umiddelbar enighet om. Dette styrker reliabiliteten i screeningsprosessen.

I denne prosessen ble 841 bidrag ekskludert. Ekskluderingen fulgte de samme kriteriene som er nevnt tidligere i dette kapittelet. Prosjektgruppen skjerpet samtidig kravene om at inkluderte studier skulle omhandle fritid og/eller fritidsaktiviteter, at målgruppen skulle inkludere barn og/eller ungdom inntil 25 år, at studien skulle baseres på empiriske data fra enten Norge, Danmark eller Sverige (eventuelt i kombinasjon med andre land), og at studien skulle tematisere kjønn. Studier av teoretisk (ikke-empirisk) karakter er vurdert enkeltvis, og i noen tilfeller inkludert som bakgrunnsartikler. I tråd med spesifiseringen av oppdraget som har ligget til grunn for denne litteraturgjennomgangen, har vi også utelukket studier som i tittel eller abstract er spesifisert til å handle om følgende tema (se også tidligere i dette kapittelet):

- Bruk av digitale medier
- Kriminalitet, vold og rus
- Psykisk helse
- Trakassering knyttet til kjønn og seksuell trakassering
- Hvordan det å delta i frivillige organisasjoner omtales som «en skole i demokrati»

Disse temaene omtales likevel i vår presentasjon av studier om barn og ungdoms fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv hvis disse temaene behandles i studiene som av andre årsaker er inkludert i litteraturgjennomgangen.

De gjenværende 121 bidragene ble deretter fordelt mellom forskerne i prosjektgruppen for nærmere vurdering basert på gjennomlesning av full tekst. Ytterligere 39 artikler ble i denne fasen ekskludert basert på relevans. Etter denne prosessen stod forskergruppen igjen med nettoutvalg på 82 bidrag.

Søk i litteraturlister i publiserte artikler

Søk i databaser kan settes opp systematisk, og hjelpemidler som EndNote og Rayyan (se over) kan ytterligere lette arbeidet med å sortere treff i disse basene, som benytter standardiserte felt. Dette er ikke tilfelle med den norske biblioteksbasen Oria, som gir reduserte muligheter for systematiske søk. Flere norske fagfelleverderte artikler aktuelle for denne studien har dukket opp i internasjonale databaser, men det har likevel vært behov for å supplere søk på norsk faglitteratur gjennom såkalte håndsøk i litteraturlister i publiserte arbeider. Håndsøk (fra engelsk: «hand search») betyr her at en forsker leser gjennom litteraturlisten i en

artikkel eller rapport, for å se om tittel, eventuelt forfatter, årstall og publiseringskanal peker mot at denne studien også bør vurderes inkludert i en kunnskapsstatus.

Håndsøk i litteraturlister har i vårt arbeid vært særlig sentrale for å finne frem til forskningsrapporter som refererer til forskning, ofte kalt «grå litteratur». Den grå litteraturen kan være omfattende og inneholde mye relevant forskning, men kjennetegnes ved at den ikke er fagfellevurdert og publisert i et vitenskapelig tidsskrift. Ph.d.-avhandlinger som publiseres som monografier regnes også til grå litteratur. Til gjengjeld kan grå litteratur favne bredere i et felt enn den fagfellevurderte forskningen, og grå litteratur kan ofte presentere de ferskeste forskningsresultatene, som ennå ikke har gått gjennom ofte tidkrevende prosesser for fagfellevurdering. Grå litteratur representerer med andre ord et verdifullt tilfang av forskning for en kunnskapsstatus som skal gi en oversikt over et forskningsfelt.

Forskergruppen har følgelig gått gjennom litteraturlister i fortrinnsvis norske artikler som kom frem gjennom databasesøket, og på den måten laget nye lister over mulige forskningsarbeider som ble vurdert for denne kunnskapsoppsummeringen. Disse listene ble deretter gjennomgått av to forskere i prosjektet, som vurderte relevans basert på årstall, hvilke land studien omtalte og om studiene kunne sies å tilføre drøftingen i litteraturgjennomgangen nye momenter. Referansene som ble inkludert etter håndsøkene, inngår blant de totalt 82 studiene som vi har lagt til grunn for arbeidet med denne rapporten.

Forskergruppen mener at vi på denne måten har gjennomført et litteratursøk som har gjort det mulig for oss å favne bredt i et forskningsfelt, samtidig som vi har funnet frem til publiserte studier som på best mulig måte kan dekke våre problemstillinger. En inspirasjonskilde i dette har vært såkalt *konfigurativ review* (Gough og Thomas 2012). Kjernen i denne tilnæringsmåten til et felt kan beskrives som iterativ, det vil si at man når frem til en beslutning om inklusjon av et litteraturbidrag gjennom en prosess hvor man flere ganger vender tilbake til problemstilling og studiens siktemål, for å vurdere hvorfor og i tilfelle hvordan studien passer inn, basert på hva den kan belyse.

I dette ligger også vår begrunnelse for vurderingen om hvor mange studier vi skulle inkludere. En streng avgrensning av dette spørsmålet kunne vært gjort med henvisning til standardiserte inklusjonsregler i en systematisk litteraturgjennomgang, hvor man som hovedregel kun vurderer kvantitativt orienterte studier som måler effekt. Dette hadde i vårt tilfelle ikke gitt resultater. Når vi isteden har gått bredt til verks for å tegne et så nyansert bilde av tilgjengelig kunnskap som mulig, har vi også måttet sette strek i noen deler av feltet hvor det foreligger svært mye forskning. Dette gjelder idrettspsykologisk forskning med fokus på prestasjonsfremming og utvikling av eliteidrettsutøvere, forskning vedrørende kroppsøving samt feltet minoritetsjenters deltakelse i idrett. I sistnevnte tilfelle finnes det mye norsk, nordisk og internasjonal forskning på feltet, og vi har gjort noen valg som har resultert i at vi ikke bringer en fullstendig uttømmende gjennomgang av alle disse studiene. Dette ville overskredet tidsrammen for oppdraget. Vårt mål med

gjennomgangen av disse studiene har derfor vært å presentere de mest sentrale funnene inkludert begrunnelser for minoritetsjenters lave idrettsdeltakelse.

Oppbygning av rapporten

Etter dette innledende kapittelet følger vår oversikt over hva statistikk og ulike representative kvantitative undersøkelser kan fortelle om gutter og jenters deltakelse i ulike fritidsaktiviteter. Dette utgjør kapittel 2 i rapporten. Kapittel 3 tar for seg studier som kan belyse våre operasjonaliserte forskningsspørsmål om kjønnsrelaterte forskjeller i ressurstilgang, om kjønnsnormer, forventninger, holdninger og praksiser som kan påvirke barn og unges valg av og trivsel på ulike fritidsarenaer, og eventuelle forskjeller i gutter og jenters utbytte av å delta i fritidsaktiviteter. Kapittel 4 gir en oversikt over studier av tiltak for å styrke kjønnsmessig likestilling på ulike fritidsarenaer for barn og ungdom. Kapittelet inneholder få studier, og må på denne måten leses som et resultat av de inklusjons- og eksklusjonskriterier vi har brukt i våre litteratursøk fremfor en uttømmende oversikt over dette temaet. Kapittel 3 og 4 dekker på denne måten første del av vår hovedproblemstilling, som spør hvilke faktorer som kan virke hemmende eller fremmende for gutter og jenters likestilte muligheter til deltakelse og utbytte av fritidsaktiviteter. I rapportens siste kapittel, kapittel 5, oppsummerer vi dette i lys av statistikk over gutter og jenters deltakelse (kapittel 2), og drøfter andre del av vår hovedproblemstilling, som dreier seg om i hvilken grad det kan sies å eksistere kjønnsmessige likestillingsutfordringer på fritidsarenaer for barn og unge. Kapittelet rundes av med anbefalinger til videre forskning og mulige forskningsspørsmål basert på den gjennomførte litteraturgjennomgangen.

2 Kjønnforskjeller i barn og ungdoms deltakelse i ulike fritidsaktiviteter

I dette kapitlet tar vi for oss statistikk og andre typer studier som forteller om barn og unges deltakelse i ulike typer fritidsaktiviteter. Hensikten med kapitlet er å gi en oversikt over slik deltakelse, med særlig henblikk på variasjon i deltakelse mellom jenter og gutter. Kapitlet legger på denne måten grunnlag for en senere diskusjon om hvorvidt gutter og jenter har likestilte muligheter til å delta i fritidsaktiviteter.

Deltakelse i fritidsaktiviteter måles på forskjellige måter i ulike studier. Først i dette kapitlet tar vi for oss tidsbruksundersøkelsen fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Denne undersøkelsen gir et overordnet inntrykk av hvordan fritid benyttes av barn og ungdom. Deretter presenterer vi tall fra undersøkelser og datakilder på nasjonalt nivå som forteller om faktisk deltakelse i fritidsaktiviteter, enten målt over et bestemt tidsrom eller i form av medlemskap. Her viser vi også til Ung i Oslo-undersøkelsen 2015, som har vært kilde til flere forskningsrapporter. Disse rapportene analyserer deltakelse i ulike typer fritidsaktiviteter blant ungdom i hovedstaden.

Flere av disse undersøkelsene viser at det å tilhøre en familie der foreldrene har lav inntekt og/eller lav utdanning, eller der en eller begge foreldre har innvandret til Norge, minker sjansen for at barna deltar i formelt organiserte fritidsaktiviteter. Slike faktorer påvirker derfor i hvilken grad barn og ungdom har likestilte muligheter til å delta i fritidsaktiviteter, og vi omtaler studier som forteller om slike faktorer mot slutten av dette kapitlet. Kjønnforskjeller i deltakelse kommenteres løpende i omtalen av hver enkelt undersøkelse, og oppsummeres i et eget avsnitt sist i kapitlet.

Tid brukt på fritidsaktiviteter

I SSBs tidsbruksundersøkelse (SSB 2012; 2013), som sist gang ble gjennomført i 2010, går det frem at barn og unge mellom 9 og 19 år har mellom syv og en halv og nesten åtte timer fritid hver dag. Da er tid til skolearbeid, husarbeid, måltider og personlige behov trukket fra. Jentene har noe mindre fritid til egen rådighet enn guttene. Dette skyldes at jenter deltar mer i husarbeid og bruker mer tid på personlig pleie enn gutter.²

Tidsbruksundersøkelsen viser at barn og ungdom i økende grad bruker fritiden hjemme. Dataspill og andre skjermaktiviteter er den aktiviteten som fyller mest i

² I denne undersøkelsen inngår 968 barn i alderen 9-15 år og 877 ungdommer i alderen 16-24 år. I SSBs publikasjon «Samfunnspeilet» fra 2013 er disse alderskategoriene gruppert på nytt, slik at man viser tall for ungdom i alderen 16-19 år. Denne gruppen utgjør 422 personer. I tidsbruksundersøkelsen har deltakerne ført dagbok over tidsbruk i to døgn. Dagene er spredt over hele året for å gi et gjennomsnittsbilde.

barn og unges fritid. Her er det store kjønnsforskjeller, idet gutter mellom 13 og 15 år bruker nesten tre og en halv time per dag i gjennomsnitt på dataspilling. Jentene spiller langt mindre enn guttene, men bruker til gjengjeld mer tid enn guttene på sosiale medier og andre internettrelaterte aktiviteter. Barn og ungdom bruker også tid på TV. De yngste barna i undersøkelsen brukte rundt to timer på dette per døgn, mens tid brukt på TV synker noe med økende alder, til en og en halv time per dag for de eldste ungdommene i undersøkelsen.

Dernest viser tidsbruksundersøkelsen andeler gutter og jenter i ulike aldersgrupper som bruker tid på ulike fritidstilbud. Disse tilbudene er bredt kategorisert, som kategoriene «idrett og friluftsliv» og «underholdnings- og kulturtilbud». Også her er det kjønnsforskjeller. Blant barn og unge mellom 9 og 15 var det 40 prosent som brukte tid på idrett eller friluftsliv i 2010. Dette er en nedgang fra forrige tidsbruksundersøkelse, hvor det var 55 prosent av barna i denne aldersgruppen som deltok i denne typen aktiviteter. Guttene bruker mer tid enn jentene på slike aktiviteter, og særlig på konkurranseidrett. Blant ungdom mellom 13 og 16 år var det 38 prosent som drev idretts- eller friluftaktiviteter. Helt fra SSB startet med sine tidsbruksundersøkelser i 1971 har det vært en tendens til at gutter i denne aldersgruppen er mer aktive i idrett og friluftsliv enn jentene, og i 2010 rapporterte 29 prosent av jentene at de hadde brukt tid på denne typen fritidsaktiviteter. Studier fra både Sverige og Danmark viser likeledes at blant barn og ungdom er det en større andel blant guttene enn jentene som er fysisk aktive. Her er alle typer fysisk aktivitet regnet med (Johansen m.fl. 2018; Delisle Nyström et al., 2018). Det går videre frem av disse studiene at gutter og jenter driver med ulike typer fysisk aktivitet. Vi kommer tilbake til dette senere i denne rapporten.

Litt under ti prosent av barn og ungdom mellom 13 og 19 år deltok i det denne i undersøkelsen betegner som underholdnings- og kulturtilbud. Det var ingen store kjønnsforskjeller med hensyn til deltakelse i slike kulturtilbud blant de yngste aldersgruppene. Blant de eldste ungdommene i undersøkelsen, 16–19-åringene, er andelen jenter som deltar i slike tilbud (14 prosent) imidlertid nesten tre ganger så stor som blant guttene (5 prosent).

En av fem i aldersgruppen 9–19 år brukte tid på lesing av bøker, blader og magasiner enten på papir eller på Internett i 2010. Dette er et gjennomsnittstall, der kjønnsforskjellene mellom gutter og jenter er forholdsvis store. Nesten 25 prosent av jentene i aldersgruppen leste bøker i 2010, mens dette bare gjaldt for 16 prosent av guttene. Andelen lesere har sunket jevnt i de 40 årene tidsbruksundersøkelsen har eksistert. Dette gjelder for begge kjønn, men andelen gutter som leser har sunket raskere enn for jentene siden 1990.

Barna under 15 år brukte dessuten tid på spill og lek. Rundt 70 prosent av barn og ungdom mellom 9 og 15 år bruker tid på uformelt sosialt samvær hver dag. Dette gjelder for en litt lavere andel av de eldste ungdommene opp til 19 år. Andelen barn og unge som deltar i slikt samvær hver dag, er synkende fra forrige tidsbruksundersøkelse i 2000. Jentene bruker likevel mer tid enn guttene på uformelt samvær.

Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Mens vi i forrige avsnitt presenterte en undersøkelse av hvordan barn og unge prioriterer bruk av fritid og hvor mange som bruker tid på det vi kan kalle ulike fritidsarenaer, spør andre undersøkelser mer konkret om deltakelse i fritidsaktiviteter. I det følgende presenterer vi slike undersøkelser basert på landsrepresentative utvalg av barn og/eller ungdommer, ordnet etter størrelsen på utvalget.

Ungdata-undersøkelsene³ (Bakken, 2018) viser på samme måte som SSBs tidsbruksundersøkelse at ungdom i økende grad tilbringer tid hjemme og at de i mindre grad møter venner fysisk sammenlignet med tidligere målinger. Der SSBs tidsbruksundersøkelse baserer sine tall fra data innsamlet i 2010, viser Bakken (2018) at denne trenden har fortsatt også etter dette tidspunktet. Med hensyn til deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter svarer mer enn ni av ti ungdommer i aldersgruppen 13–19 år i Ungdata-undersøkelsene at de enten er med i eller har vært med i organisasjoner, klubber eller lag etter at de fylte ti år. Blant elevene på ungdomsskolen er det 66 prosent som svarer at de er med i en organisasjon, en klubb eller et lag nå, mens 47 prosent av elevene på videregående skole svarer det samme. Disse svarene viser videre at for ungdom i begge disse aldersgruppene er det idretten som favner flest (63 prosent av elevene på ungdomsskolen og 40 prosent av elevene på videregående skole). Populære aktiviteter blant ungdomsskoleelever er videre det å gå på fritidsklubb eller ungdomshus (31 prosent), fulgt av det som i Ungdata er kalt «annen organisasjon». Omtrent en av fire ungdomsskoleelever rapporterer også at de deltar i en religiøs organisasjon. Litt over ti prosent av ungdomsskoleelevene går på kulturskole eller musikkskole, og litt under ti prosent av ungdomsskoleelevene deltar i korps, kor eller orkester. Andel deltakere i «annen organisasjon», kulturskole, musikkskole, korps, kor eller orkester blant elever på videregående tilsvarende nogen lunde andelen deltakere blant ungdomsskoleelever. De største forskjellene mellom disse to aldersgruppene er derfor som nevnt i idrett, men også i bruken av fritidsklubber og ungdomshus, hvor det skjer en halvering av deltakelse i videregående skole. Andelen som svarer at de deltar i en religiøs forening, er også betydelig lavere blant elever i videregående skole enn på ungdomsskolen.

Mens fordelingen mellom gutter og jenter er tilnærmet lik blant ungdomsskoleelevene som svarte at de deltok i slike organisasjoner, inntreer det tydelige kjønnsforskjeller i slik deltakelse etter at elevene har kommet til videregående skole. Forskjellen i deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter på Vg3 sammenlignet med 8. trinn i ungdomsskolen viser en nedgang på mer enn 40 prosentpoeng blant jentene og litt mindre enn 30 prosent blant guttene. På Vg1 deltar 48 prosent av guttene i en fritidsorganisasjon, mens dette gjelder for 45 prosent av jentene.

³ Ungdata består av lokale undersøkelser hvor elever i ungdomsskolen og elever i videregående skole svarer på spørsmål om skole, relasjoner, fritid, helse og fremtidsplaner. Mellom 2010 og 2018 deltok rundt 510 000 ungdommer i en Ungdata-undersøkelse i kommunen hvor de bor. Rapporten fra Ungdata-undersøkelsen fra 2018 (Bakken 2018) gir et nasjonalt oversiktsbilde for perioden 2016–2018.

Forskjellen mellom kjønnene stiger deretter til henholdsvis fem og ti prosentpoeng gjennom Vg2 til Vg3, slik at i det tredje året i videregående opplæring er det 40 prosent av guttene og 30 prosent av jentene som deltar i en slik organisasjon. Nedgangen i idrettsdeltakelse representerer den sterkeste forklaringen på denne utviklingen for begge kjønn, og nedgangen i idrettsdeltakelse er sterkere blant jentene enn blant guttene. Dette skjer til tross for at jentene i større grad enn tidligere rekrutteres inn i idretten, og at omtrent like mange gutter som jenter blir med over i ungdomsidretten (Bakken 2019). Ved 17–18-årsalderen har 64 prosent av jentene sluttet med organisert idrett, sammenlignet med 53 prosent av guttene. Kjønnforskjellene i dette frafallet øker fra 14-årsalderen og utover i tenårene, for å øke mest i overgangen fra ungdomsskole til videregående (Bakken, 2019).

Ungdata (Bakken, 2018) skiller i dette ikke mellom typer av idrett. Hvis vi ser på hvilke valg gutter og jenter gjør innenfor den organiserte idretten, er det tydelige kjønns mønstre. Medlemstall i særforbund i barne- og ungdomsidretten (Norges Idrettsforbund, 2018) kan gi en slik oversikt. I 2016 var fotball den mest populære særvidretten blant gutter på 13–19 år (70 000 medlemmer), fulgt av ski (14 000 medlemmer), håndball (10 000 medlemmer), friidrett (6900 medlemmer), kampsport (5000 medlemmer), bandy (4800) og sykkelport (3300 medlemmer), svømming (3200 medlemmer) og motorsport (3100 medlemmer). De mest populære særvidrettene for jenter i samme aldersgruppe var fotball (32 000 medlemmer), håndball, (26 000 medlemmer), ski (9600 medlemmer), gymnastikk og turn (9100 medlemmer) ridning (8000 medlemmer) og friidrett (7000 medlemmer). Oversikten viser at fotball, ski, friidrett og håndball favner begge kjønn, men jenteandelen i fotball er mindre enn halvparten av guttenes, og jenteandelen i håndball overstiger langt andelen gutter i samme sport. Sagt på en annen måte er jentenes deltakelse spredt over to store og flere mellomstore idretter målt i medlemskap, mens guttene fremfor alt tiltrekkes av fotball, og slutter i langt mindre grad opp rundt andre idretter. Videre går det frem av disse tallene at mens ridning, gymnastikk og turn er idretter som særlig organiserer jenter, samler kampsport, bandy og motorsport særlig gutter.

Etter denne utdypningen av tallene som viser store forskjeller mellom gutter og jenter i ulike typer idrettsaktiviteter, vender vi nå tilbake til to andre representative og nasjonale undersøkelser som tar for seg ungdoms deltakelse i ulike typer organiserte fritidsaktiviteter inkludert idretten. I tidsbruksundersøkelsen har SSB (2012) stilt 9–15-åringene spørsmål om hvilke fritidsaktiviteter de har deltatt i de siste sju dagene. For begge kjønn og alle alderstrinn er idrett den aktiviteten som flest har deltatt i, men forskjellen i deltakelse er 10 prosentpoeng høyere blant gutter i 9–12-årsalderen (82 prosent) enn blant jentene (72 prosent). Deretter synker andelen som deltar i idrett blant begge kjønn, men mest blant de eldste *guttene*, samtidig som det fremdeles er størst andel gutter som deltar i idrett også i denne aldersgruppen. I aldersgruppen 13–15 år er det dermed 70 prosent av guttene og 64 prosent av jentene som deltar. En tredjedel av barna mellom 9 og 12 år hadde deltatt i korps, kor, dans og teater de siste syv dagene, mens andelen var litt lavere blant de eldre barna mellom 13 og 15 år. I begge aldersgrupper var

det størst andel jenter som hadde deltatt i slike kulturaktiviteter de siste syv dagene, og denne kjønnsforskjellen blir betydelig større med økende alder. Blant de yngste barna i denne undersøkelsen er det henholdsvis 38 prosent av jentene og 22 prosent av guttene som har gått i korps, kor, dans eller teater siste uke, mens blant tenåringene har denne aldersforskjellen økt med 11 prosentpoeng i jentenes favør (41 prosent av jentene har deltatt i slik aktivitet mot bare 14 prosent av guttene). Det er også en tredjedel av 13–15-åringene som har deltatt i aktiviteter på fritidsklubb eller ungdomshus, og også her er det en noe større andel jenter enn gutter som har deltatt. Om lag hvert tiende barn i aldersgruppen 9–12 år har deltatt i speider eller 4H, mens andelen synker til 7 prosent for de eldste barna mellom 13 og 15 år. En større andel gutter enn jenter er aktive i denne typen organisasjoner blant de yngste, mens kjønnsdeltakelsen er lik når barna er mellom 13 og 16 år gamle.

I en undersøkelse av foreldres transportvaner⁴ forbundet med barns fritidsaktiviteter kartla Hjorthol og Fyhri (2009) hvilke aktiviteter barna deltok i. Barna var i alderen 6–13 år. Undersøkelsen viste at 77 prosent av barna drev med fysisk aktivitet, mens hvert femte barn var med i en musikkaktivitet (korps, kor, musikk-skole) eller det som i denne undersøkelsen ble kalt «andre foreninger». Hvert tiende barn gikk på fritidsklubb. Hjorthol og Fyhri (2009) skriver at deltakelse i de ulike fritidsaktivitetene økte med barnets alder. Jentene var hyppigere med i kor og korps enn guttene, men ellers var det små eller ingen forskjeller mellom kjønnene i denne undersøkelsen med hensyn til det å delta i formelt organiserte fritidsaktiviteter.

Til sist i denne gjennomgangen av undersøkelser basert på nasjonale tall om barn og ungdoms deltakelse i fritidsaktiviteter, skal vi se på resultatene av en spørreskjemaundersøkelse i den norske rapporten fra International Citizenship and Civic Education Study (ICCS) i 2016.⁵ Her undersøker Huang m.fl. (2017) norske elevers svar på spørsmål om de har deltatt på aktiviteter i åtte kategorier av samfunnsrettede organisasjoner. Idretten er utelatt fra denne listen over organisasjoner, som ellers omfatter «menneskerettighetsorganisasjoner», «dyrevernsorganisasjoner», «politiske ungdomsorganisasjoner» og «miljøorganisasjoner». På listen forekommer også organisasjoner som samler inn penger til et godt formål, og frivillige grupper som «gjør noe positivt for lokalsamfunnet». I 2016 svarte 70 prosent av norske 9. klassinger at de hadde deltatt i denne typen aktiviteter minst en gang det siste året, og i alt hadde 75 prosent blant jentene og 65 prosent blant guttene deltatt i minst en slik aktivitet. Kjønnsforskjellen i deltakelse var størst i det Huang m.fl. (2017) betegner som lavterskelaktiviteter, det vil si å samle inn penger eller å delta i frivillige grupper i lokalsamfunnet.

⁴ Undersøkelsen som angikk transport i forbindelse med barns fritidsaktiviteter var basert på et underutvalg i Den nasjonale reisevaneundersøkelsen i 2005. Her svarte 2067 foreldre med barn under 13 år på et tilleggs spørreskjema.

⁵ I den norske delen av ICCS-undersøkelsen 2016 inngikk et spørreskjema som kartla blant annet deltakelse i organisasjoner og i politisk aktivitet. Dette skjemaet ble besvart av 6271 elever i 9. klasse fordelt på 148 skoler over hele landet.

Kategorien «ungdomsforening», i denne studiens norske utgave eksemplifisert ved 4H, speideren og Røde Kors Ungdom, hadde like stor deltakelse fra begge kjønn. Alt i alt fremstår jenter likevel i denne studien som noe mer aktive i samfunnspolitiske organisasjoner, lag og foreninger enn gutter.

Til slutt i denne gjennomgangen av tall som viser barn og ungdoms deltakelse i fritidsaktiviteter tar vi med funn fra Ung i Oslo-undersøkelsene i 2006 og 2015.⁶ Ødegård og Fladmoe (2017) sammenligner i dette datamaterialet Oslo-ungdoms deltakelse i til sammen 11 kategorier av frivillige organisasjoner mellom disse to tidspunktene. Undersøkelsene viser at 54 prosent av Oslo-ungdommer mellom 13 og 19 år deltok i minst en slik organisasjon, idretten inkludert. Dette tallet var stabilt på de to undersøkelsestidspunktene. I 2006 deltok imidlertid guttene i slike organisasjoner i noe høyere grad enn jentene. Forskjellen mellom kjønnene var redusert i 2016, fordi færre gutter var med, mens jenter hadde økt sin deltakelse noe. Andelen organisasjonsaktive var lavere blant ungdom med minoritetsbakgrunn, og særlig blant jentene (Ødegård & Fladmoe, 2017).

Deltakelse i fritidsaktiviteter sett i lys av foreldres utdannelse og minoritetsbakgrunn

Det er kjent fra forskningen at idrettsdeltakelse varierer med sosioøkonomisk bakgrunn, blant annet målt som foreldres utdannelsesnivå (Bakken, 2017, 2018). Det er også funnet indikasjoner på at disse forskjellene har økt i senere år (Strandbu, Gulløy, Andersen, Seippel & Dalen, 2017). Det går frem av Bakken (2019) at fem ganger så mange ungdommer fra lavere sosiale lag aldri har deltatt i organisert idrett, sammenlignet med ungdom som har bakgrunn fra høyere sosiale lag. Videre er det dobbelt så mange fra lavere sosiale lag som opprinnelig har begynt, men som slutter i løpet av barneidretten, sammenlignet med ungdom fra høyere sosiale lag. Sosiale forskjeller i idrettsdeltagelse fortsetter å øke frem til Vg1, hvor de reduseres (Bakken, 2019). Bonnesen (2018) har undersøkt danske ungdommers frivillige engasjement («volunteering») basert på nasjonale survey-data, og finner at i 2012 hadde ungdom med foreldre uten høyere utdannelse bare halvparten så stor sjanse for å delta i slik aktivitet sammenlignet med ungdom som hadde foreldre med høyere utdannelse.

På grunn av befolkningssammensetningen i Oslo gir Ung i Oslo-studiene et godt grunnlag for å undersøke hvordan det å ha minoritetsbakgrunn får betydning for det å delta i fritidsaktiviteter. Familier som har innvandret til Norge fra land utenfor OECD-området, befinner seg ofte i nedre del av det økonomiske klassesamfunnet (Engebrigtsen & Fuglerud, 2009). Kombinasjonen av disse faktorene gir et såkalt interseksjonelt perspektiv (se kapittel 1) på deltakelse i fritidsaktiviteter blant barn og unge.

⁶ Ung i Oslo-undersøkelsen er spørreskjemabasert. I 2015 deltok 24 163 elever i ungdomsskolen og i videregående skole i undersøkelsen.

Ødegård, Bakken og Strandbu (2016) slår med bakgrunn i Ung i Oslo-data fast at sosioøkonomisk bakgrunn er den viktigste enkeltforklaringen på hvorfor ungdom med minoritetsbakgrunn har lavere idrettsdeltakelse enn majoritetsungdommer. Data fra Ung i Oslo 2015 viser videre at sosioøkonomisk bakgrunn har noe større betydning for jenter enn for gutter (Strandbu, Gulløy, et al., 2017). Dette skjer til tross for at flere jenter med minoritetsbakgrunn deltar i barneidretten enn tidligere (Ødegård et al., 2016), slik at frafallet i denne gruppen mellom barneidrett og ungdomsidrett dermed er stort. Blant minoritetsjenter som har foreldre med høy utdanning, er idrettsdeltakelsen omtrent like høy som for gjennomsnittsungdom i Oslo (Ødegård et al., 2016).

Sosioøkonomisk bakgrunn ser derimot ikke ut til å forklare hvorfor det er en lavere andel minoritetsjenter i organisasjoner utenfor idretten (Ødegård & Fladmoe, 2017). Minoritetsjenter er likevel underrepresentert i hobby- og fritidsorganisasjoner og i samfunnsrettede organisasjoner, sammenlignet med andelen jenter med majoritetsbakgrunn. Forskjellene mellom minoritet og majoritet i jenteandelen i disse organisasjonene er likevel mindre enn i idretten. I innvandrersorganisasjoner er det høyere andel gutter enn jenter som deltar. Andelen aktive minoritetsjenter i alle disse organisasjonstypene økte noe i perioden 2006–2015, mens andelen aktive majoritetsjenter gikk ned (Ødegård & Fladmoe, 2017).

Manglende deltagelse i idrett for denne befolkningsgruppen knyttes i hovedsak til at mange unge med innvandrerbakgrunn aldri har vært innom den organiserte idretten, men dette er ulikt for gutter og jenter. Manglende rekruttering forklarer hele forskjellen i idrettsdeltagelse for minoritetsgutter, hvilket innebærer at hvis de først har blitt med i idretten, har de ikke større sjanse for å slutte med organisert idrett enn majoritetsgutter (Bakken, 2019). Det er kjent at foreldre er en viktig rekrutteringskanal for barn og ungdoms idrettsaktiviteter, mens venner har større betydning for idrettsdeltakelse blant minoritetsgutter enn blant minoritetsjenter (Strandbu, Bakken, et al., 2017). For minoritetsjentene har også manglende rekruttering en del å si, men man ser samtidig at det er flere av disse som slutter i løpet av både barne- og ungdomsidretten enn hva som gjelder majoritetsjentene (Bakken, 2019).

Strandbu, Bakken, et al. (2017) skriver at det å delta i sport kan ses på som en forlengelse av det norske familielivet, hvor foreldrenes frivillige engasjement ikke bare er forventet men også nødvendig for opprettholdelsen av klubbens aktivitet. I en kvalitativ studie der både ungdom og foreldre ble intervjuet, viste foreldrene høyt engasjement i barnas idrettsaktivitet (Stefansen, Smette & Strandbu, 2016), særlig frem til ungdomstiden. Blant disse foreldrene var engasjementet i barnas idrettsaktivitet en egnet måte for å vise godt foreldreskap. Ødegård et al. (2016) viser til at idretten i Norge er den organisasjonstypen som samler flest mennesker i frivillig arbeid. Som sosial arena favner idretten dermed barn, ungdom, foreldre og andre voksne. Innvandrereforeldre er i betydelig mindre grad representert blant frivillige i barne- og ungdomsidretten sammenlignet med foreldre med majoritetsbakgrunn. Dette kan skyldes mangel på nettverk som introduserer foreldrene til barnas idrettsaktivitet og involverer dem i oppgaver. Ødegård et al. (2016)

beskriver slike nettverk i idretten som selvrekrutterende, og dermed som en potensiell barriere mot innvandrerforeldres deltakelse. Foreldre med innvandrerbakgrunn har i tillegg ofte mindre egen erfaring med sport og idrett enn hva norske foreldre med majoritetsbakgrunn har, og i opphavslandene som disse foreldrene kommer fra, kan sport være en aktivitet som i stor grad er forbeholdt menn fra familier med god økonomi (Strandbu, Bakken, et al., 2017). Dette kan utgjøre en ytterligere barriere for å integrere disse foreldrene i barnas og ungdommenes idrettsaktiviteter i Norge.

Ødegård og Fladmoe (2017) utdyper betydningen av foreldreinvolvering i idretten ved å peke på hvordan primærsosialisering i hjemmet ser ut til å påvirke barn og unges deltakelse også i andre typer frivillige organisasjoner. Det å vokse opp med foreldre som selv har vært aktive, og som diskuterer politikk og samfunnsproblemer, har jevnt over større betydning for unges deltakelse i alle typer organisasjoner utenfor idretten enn det å komme fra et velstående hjem. Broström (2016) har intervjuet 14 ledere eller kursdeltakere på lederkurs i svensk speiderbevegelse. Av disse forteller alle så nær som én at de på ulike måter har vokst opp i speiderbevegelsen, gjerne ved at foreldrene var speidere og senere speiderledere. Flere av de intervjuede voksne som har slik bakgrunn, har selv valgt å bli ledere for speidertroppen hvor deres egne barn deltar. Broström (2016) skriver at slike eksempler peker mot at speiding ikke bare er en arena for sosialisering utenfor familien, men også en fritidsarena som kan involvere flere familied medlemmer, som foreldre og søsken. Dette er en klar parallell til funn fra familieinvolvering i idrett.

Vi har funnet to nordiske studier som på forskjellige måter belyser betydningen av sosioøkonomiske ressurser og minoritetsbakgrunn for ungdoms deltakelse i fritidsaktiviteter. Disse studiene blir presentert i det følgende.

Pyykkönen (2012) skriver på grunnlag av en survey om fritidsvaner blant mer enn 1300 finske ungdommer med minoritetsbakgrunn at flertallet av disse helst «henger» med venner («hanging out») på fritiden, og at dette i første rekke er en aktivitet som guttene driver med. Minoritetsjentene er i denne undersøkelsen mer aktive enn guttene, særlig i studentaktiviteter og kulturtilbud, og de er jevnt over mer tilfredse med fritiden. Pyykkönen (2012) fastslår videre at gruppen minoritetsungdom som «henger», er sammenfallende med dem som i surveyen er mest tilbøyelige til å svare at de organiserte fritidsaktivitetene er vanskelig tilgjengelige. Tilgjengeligheten er avhengig av faktorer som ungdommenes språkkunnskaper, vanskeligheter med å finne frem til relevant informasjon, svak økonomi, men også det som i undersøkelsen betegnes som fordommer. (Det er ikke utdypet om dette dreier seg om fordommer mot innvandrere i det finske samfunnet eller innvandreres fordommer mot hva som foregår i fritidsaktivitetene.) Sisjord et al. (2011) skriver også at erfaringene fra det norske Storbyprosjektet for idrettsformål viste at språkkunnskaper kunne by på utfordringer for inkludering av ungdom med minoritetsbakgrunn.

I en svensk studie nevner Ekholm et al. (2019) i likhet med Walseth og Strandbu (2014) sosiale og kulturelle normer og/eller familiepraksiser som en barriere mot minoritetsjenters deltakelse i idrett. Dette kan gi utslag i at jenter med minoritetsbakgrunn enten ikke får lov til å delta i idrett eller andre typer fritidsaktiviteter, eller at de ikke ønsker dette fordi de vet at foreldrene eller minoritetssamfunnet hvor de har tilhørighet, ikke vil bifalle valget om å delta. Slike normer kan komme til uttrykk i hva som passer seg for jenter versus gutter, og for eksempel gi utslag i at jenter i undersøkelser svarer at de prioriterer skolearbeid fremfor å delta i fritidsaktiviteter (Ekholm et al., 2019, Ødegård et al., 2016)

Oppsummering

Barn og unge i Norge bruker først og fremst fritid på uformelle fritidsaktiviteter som data/Internett, sosialt samvær samt TV-titting. Det er klare forskjeller i hvordan gutter og jenter benytter seg av digitale skjermer i fritiden, men dataspill, bruk av sosiale media, TV og film på digitale flater faller utenfor oppdraget for denne litteraturgjennomgangen. De fleste barn og unge er samtidig aktive eller har vært aktive i minst en formelt organisert fritidsaktivitet. Med hensyn til deltakelse i formelt organiserte fritidsaktiviteter viser undersøkelsene i denne litteraturgjennomgangen litt ulike tall for enkeltaktiviteter, alt ettersom hvordan disse undersøkelsene grupperer aktivitetene eller definerer tidsrommet for når man har deltatt. Vi ser likevel noen klare mønstre i oppslutning og kjønnsbalanse i slike aktiviteter:

Idretten er den formelt organiserte fritidsaktiviteten som samler flest barn og ungdom. I barneårene og tidlig i tenårene deltar omtrent like mange jenter som gutter i organiserte idrettsaktiviteter, men fra 17-årsalderen synker deltakelse i idrett for begge kjønn, og mest for jentene. Ved utgangen av tenårene er det betydelige forskjeller i idrettsdeltakelse mellom gutter og jenter. Forskjellene mellom gutter og jenters deltakelse i idrett blir enda tydeligere når vi ser på barn og unges medlemskap i ulike særforbund i idretten. De mest populære idrettene i denne aldersgruppen for begge kjønn er fotball, håndball og ski. Oversikten over medlemskap i særforbund for fotball og ski viser samtidig at andelen gutter er mer enn dobbelt så stor som blant jenter, mens i håndball er jenteandelen større enn andelen gutter. Idretter som riding og turn fremstår som jentedominerte idretter, mens kampsport og bandy er klart dominert av gutter.

Rundt en tredjedel av tenåringene deltar i kor, korps, teater, dans eller kulturskole/musikkskole. For yngre barn gjelder dette for rundt 20 prosent. Disse kulturaktiviteter fremstår som en jentedominert arena, hvor kjønnsforskjellene stiger med økende alder. Blant tenåringer mellom 13 og 16 år er denne kjønnsforskjellen på 27 prosentpoeng i jentenes favør. På landsbasis er det også rundt en tredjedel av ungdomsskoleelevene som bruker fritidsklubber og ungdomshus. Andelen er langt lavere blant barn under 13 år, som bruker fritidsklubbenes juniortilbud. Her deltar omtrent én av ti, men andelen gutter og jenter som deltar, er like stor i denne aldersgruppen. Andelen eldre ungdommer som bruker fritidsklubber og ungdomshus er lavere enn blant ungdomsskoleelevene. For hele aldersgruppen mellom 13

og 19 år gjelder det at en noe høyere andel jenter enn gutter benytter seg av denne aktiviteten.

Andelen barn og ungdom som deltar i tradisjonelle organisasjoner som speider og 4H, ligger jevnt på rundt ti prosent. Her peker undersøkelsene enten på jevn kjønnsbalanse eller en liten overvekt av gutter. I samfunnsrettet organisasjonsaktivitet for menneskerettigheter, dyrevern, miljø eller andre politiske ungdomsorganisasjoner er det jentene som deltar mest. I alt har syv av ti 15-åringene vært innom aktiviteter arrangert av enten tradisjonelle og/eller samfunnsrettede organisasjoner det siste året.

Ungdom med minoritetsbakgrunn skiller seg ut i disse undersøkelsene fordi de deltar i mindre grad enn ungdom med majoritetsbakgrunn. Jenter med minoritetsbakgrunn deltar derfor ikke bare i idrett og øvrig organisasjonsliv i langt mindre grad enn gutter, men også i mindre grad enn jenter med majoritetsbakgrunn. For gutter med minoritetsbakgrunn og gutter med majoritetsbakgrunn er forskjellene mindre, og forsvinner når man kontrollerer for foreldres utdanningsnivå og andre indikatorer på sosioøkonomisk bakgrunn.

3 Normer og praksiser

I dette kapittelet vil vi beskrive forskningsbidrag som ser på fritidsaktiviteter som arenaer der kjønnete normer og praksiser kan uttrykkes og settes i spill. Dette vil vi gjøre ved å først se på hvilken kunnskap som foreligger vedrørende hvordan barn og ungdom benytter seg av ulike typer fasiliteter i fritiden for så å se på hvordan kjønnssegregering i organiserte fritidsaktiviteter kan understreke biologiske forskjeller mellom gutter og jenter. Idretten er den mest studerte arenaen med tanke på slike uttrykk for kjønnete idealer hvor man i stor grad baserer forståelsen nettopp på biologisk kjønn, som igjen blir førende for organiseringen av fritidstilbud. Som vi viser i dette kapittelet, finnes en slik biologisk fundert todeling også innenfor enkelte kulturelle og religiøse miljøer. Dette kobles til hvilke ideer og idealer som uttrykkes og etableres knyttet til maskulinitet og feminitet, både hva gjelder oppførsel og utseende. Avslutningsvis i kapittelet vil vi se på hvorvidt kjønnete normer og praksiser kan påvirke unges motivasjon og muligheter ulikt basert på kjønn innenfor visse fritidsarenaer. Her vil vi peke på det vi anser som en vesentlig mangel i vår gjennomgang av forskningsbidrag: Der det finnes forskning på hvordan kjønnsidealene påvirker muligheter i toppidretten og i idrettsorganisasjonen hva gjelder verv, jobber osv., finner vi nærmest ingen bidrag som tar for seg hvorvidt kjønnsidealene påvirker ressursfordelingen og mulighetsstrukturen i barne-, ungdoms- og breddeidretten ulikt basert på kjønn. Den foreliggende forskningen kan tyde på at dette er en særegen utfordring for idretten, der kjønnsidealene er begrenset til en binær forståelse kombinert med at gutters og jenters egenskaper verdsettes ulikt.

Forskningsbidragene peker på hvordan kjønnsnormer kommer til uttrykk og påvirker barn og unges relasjoner, handlinger og vurderinger på fritidsarenaer, særlig innenfor idrett. Vi har imidlertid i liten grad klart å oppdrive forskning som sier noe om hvordan dette påvirker barn og unges deltagelse og opplevelse på andre arenaer, som eksempelvis kulturelle aktiviteter.

Kjønnssegregerte fritidsarenaer

Bred idrettsdeltakelse i den norske befolkningen fremmes generelt ved enkel tilgang til naturen og et stort tilbud av ulike idrettsanlegg. Fysisk aktivitet styrkes videre av en veletablert, folkelig forankret idrettsbevegelse og gjennom læreplanens føringer for aktivitetene i grunnskolen (Green m.fl. 2015). Tilgang til naturområder eller anlegg som egner seg for aktivitet, er den viktigste faktoren som avgjør fysisk aktivitet for barn så vel som for voksne (Mjaavatn, 2016). Det brukes betydelige offentlige midler på idrettsanlegg i Norge hvert år. I all hovedsak gjøres overføringen fra staten til idretten via overføringer fra spillemidlene til Norges idrettsforbund. Vesentlige beløp overføres i tillegg via kommunale og fylkeskommunale midler, driftstilskudd til anlegg samt MVA-kompensasjon. I 2016 var det totale beløpet overført til idretten fra staten 2,4 milliarder, mens de

kommunale midlene utgjorde ca. 2,5 ganger dette beløpet i tillegg (Strategiutvalget for idrett, 2016).

Ifølge Limstrand og Rehrer (2008) finnes det lite kunnskap om hvem som benytter seg av disse fasilitetene. I en kartlegging fant disse en signifikant overvekt av gutter på fotballbaner, kampsportsaler, alpint- og snowboardanlegg og skytebaner. Det eneste anlegget som jentene benyttet i større grad enn guttene, var skøytebaner (Limstrand & Rehrer, 2008). Green m.fl. (2015) slår på bakgrunn av norske SSB-data i perioden 1997–2007 fast at jenter bruker idrettshaller mer enn hva gutter gjør, mens guttene bruker utearealer mer enn hva jentene gjør. Dette kan henge sammen med hva som er de prefererte aktivitetene for jenter og gutter, hvor jenters foretrukne aktiviteter som dansing og turn krever hall, mens gutters foretrukne aktiviteter som løping, kajakkpadling, klatring, alpinkjøring etc. foregår ute (Larsen & Røthing, 2016).

Nielsen et al. (2011) retter i en studie av danske barn i 6–10-årsalderen oppmerksomheten mot utformingen av utearealer på skoler og lekeplasser for øvrig, og hvordan disse legger til rette for gutters selvorganiserte fotballspilling med bane og mål. Jentene deltar ikke i denne selvorganiserte fotballspillingen. Dette forholdet bidrar i studien til å forklare generelt høyere fysisk aktivitet blant guttene. Offentlige utearealer legger ifølge Nielsen et al. (2011) ikke på samme måte til rette for jentenes foretrukne fysiske aktiviteter, som dans, turn og bruk av hoppetau og rockeringer. I den grad dette også gjelder for lekeplasser på norske skoler og i boligområder, kan dette ha betydning for henholdsvis gutters og jenters mulighet til selvorganisert utfoldelse på utearealer i og utenfor SFO-tid.

Idretten skiller seg i gjennomgangen ut som en særlig kjønnssegregert organisert fritidsaktivitet. Praksisen bygger på en binær kjønnsforståelse som kommer tydeligst til uttrykk gjennom hvordan tilbudet til barn og ungdom som hovedregel er atskilt etter nettopp biologisk kjønn (Eliasson, 2011; Larneby, 2016). Kjønns-segregering later til å være normen i de fleste idrettsaktiviteter, med unntak av enkelttilfeller eller enkeltidretter. Slik atskillelse kan ha betydning for utvikling av relasjoner til jevnaldrende. I følge Eliasson (2011) er den fysiske atskillelsen mellom gutter og jenter eksempelvis i barnefotballen, med på å styrke relasjonene internt innenfor samme kjønn, men svekker relasjonene på tvers av kjønnene. I denne undersøkelsen av barnefotballens organisering finner man videre at kjønns-segregering forsterker ideer om at gutter og jenter har ulik spillestil der guttenes aggressivitet og «tøffhet» fremheves, mens jentenes mer emosjonelle og samarbeidende måte å spille på understrekes. Slik fremhever man motsetningen mellom guttenes spillestil som maskulin og jentenes som feminin (Eliasson, 2011). Dette blir også benyttet som et argument for organiseringen i seg selv; de voksne hevder at det ikke vil være mulig å organisere barnefotball på tvers av kjønn, fordi jentene ikke vil få ballen og barna ikke vil synes det er morsomt (Eliasson, 2017). Dette handler dermed mer om forventninger om oppførsel basert på kjønn enn fysiske evner. Idrettens praksis med etablert kjønnssegregering kan slik være med på å reprodusere visse normer knyttet til kjønn.

Man kan i lys av Eliassons undersøkelse stille spørsmål ved om det ikke ville vært mer hensiktsmessig å organisere tilbud som miksiddrett. Inspirert av amerikanske studier som ser på holdningsendringer hos unge menn som har gått fra å drive kjønnssegregert idrett til å drive med miksiddrett, har Larneby (2016) sett på hvordan miksaktiviteter for svensk ungdom som spiller innebandy kan ha potensiale til å overskride ideen om naturlige kjønnsforskjeller. Funnene indikerer at selv om kjønnsinkluderende holdninger ble uttrykt på innebandybanen, var også subtile former for underordning og eksklusjon vanlig. Dette kunne gi seg utslag i ikke å sentre ballen, at guttene kommenterte det når de ble satt på lag med jenter, og ikke minst den uttrykte holdningen fra både gutter og jenter om at jentene ble ansett som underlegne (Larneby, 2016). I tillegg opplevde også noen av jentene sexistiske kommentarer rettet mot kroppene deres fra jevnaldrende og eldre gutter under spill (Larneby, 2016). Ungdommene selv forklarte noe av dette med at de vanligvis var kjønnssegregert i andre aktiviteter knyttet til innebandy.

Også andre studier har funnet at miksiddrett kan være vanskelig å gjennomføre. Apelmo (2014) skriver i en svensk ph.d.-avhandling om idrettsdeltakelse blant jenter og unge kvinner med funksjonsnedsettelse at svensk handikapidrett i liten grad tilbyr damelag. Dette betyr at ungdom med funksjonsnedsettelse og av begge kjønn trener og konkurrerer sammen. Samtidig utgjør jenter og unge kvinner en kjønnsmessig minoritet på disse lagene. Disse jentene fortalte at de fikk mindre spilletid og hadde en følelse av stadig å «ligge etter» sammenlignet med mannlige lagkameraters prestasjoner og innsats. Noen av de kvinnelige informantene i studien fortalte samtidig at de ble motivert til sterkere innsats når de skulle hevde seg mot menn. Apelmo (2014) skriver at de unge kvinnenes kamp mot mennene kan betraktes som «en match i matchen» som bare kvinnene er oppmerksomme på. Kvinner i handikapidrett i Sverige arbeider derfor for å etablere egne damelag.

Disse bidragene synliggjør på den ene siden at kjønnssegregerte idrettstilbud kan hemme utvikling av relasjoner på tvers av kjønn, samtidig som suksessen av miksaktiviteter vil avhenge både av hvilke relasjoner som eksisterer fra før og hvorvidt deltagerne har jevne fysiske forutsetninger eller ei. Undersøkelser fra blant annet USA (Anderson, 2008), kan tyde på at man bør stille spørsmål rundt hvorvidt det er hensiktsmessig at *normen* er kjønnssegregering fra så tidlig alder som 5–6 år, hvor de fysiske forskjellene er minimale. Nettopp vektlegging av fysiske forskjeller virker imidlertid sterkt etablert i idretten. Det kroppslige og de fysiske forskjellene mellom biologisk kjønn er blant annet klart uttrykt i litteratur rettet mot trenere og ledere for barn og ungdom. I analyser av denne litteraturen finner man at gutter og menn beskrives som atleter med høy fysisk kapasitet, hvilket fremstilles i kontrast og motsetning til jenter og kvinner (Alsarve, 2018; Grahn, 2014). I coachinglitteraturen etableres pubertet som et gode som fremmer prestasjoner for guttene mens det utelukkende beskrives som en utfordring for jentenes idrettsprestasjoner (Grahn, 2014). Utfordringer i forbindelse med jentenes pubertet kobles til menstruasjon, menstruasjonsforstyrrelser og fysisk kapasitet. Puberteten fremstilles slik som et skille der de «virkelige» kjønnsforskjellene

kommer frem hva gjelder idrettsprestasjoner (Alsarve, 2018). Mens guttene har en «funksjonell» idrettskropp, har jentene en «problematisk» kropp for idrettsprestasjoner (Grahn, 2014). Menstruasjon og pubertet brukes gjerne som et bevis på nettopp dette. Kjønn som fenomen knyttes til jentene mens den mannlige idrettsutøveren fremstilles som kjønnsløs (Alsarve, 2018).

Hvordan oppfatningen om naturlige kjønnsforskjeller kommer til uttrykk varierer innenfor enkelte idretter. Fotball blir eksempelvis ofte fremhevet som en idrett med en særskilt sterk maskulin dominans, også i Norge. Herrefotball er normen, og standarden som prestasjoner måles ut fra, og hva som gir status innenfor fotballen er bestemt ut fra hvilket kjønn man er (Skogvang, 2014). Motsatt er håndball tradisjonelt ansett som en kvinneidrett i Norge; jenter og kvinner utgjør flertallet i Norges håndballforbund og aktiviteten anses som «passende» for jenter. Her har tendensen vært at gutter har vært marginalisert (Broch, 2013). Nettopp hvilke aktiviteter som anses som passende og upassende for gutter og jenter basert på fysikk, kan også kobles til ideer om (passende) maskulinitet og feminitet. Som vi skal se, er idretten en av flere arenaer der slike ideer kan uttrykkes.

Maskulinitet og feminitet

Den binære forståelsen av kjønn som finnes i idretten, kobles ofte til forståelser av feminitet og maskulinitet som motsetningspar. Broch (2017) har blant studert hvordan bruk av filmreferanser i et guttehandballag er med på å etablere «eksemplarisk kontaktidrettslig atferd», og at dette igjen kan sees som maskulint, fremfor feminint. Han påpeker at både gutter og jenter kan bevege seg mellom det maskuline og feminine, samtidig som funnene i stor grad beskriver hvordan filmreferansene som benyttes i guttehandballaget, viser til en form for opphøyet maskulinitet som mer eller mindre kobles til gutte- og mannekropper (Broch, 2013). Ideer om feminitet og maskulinitet er også gjeldende på andre fritidsarenaer. Flere livsstilssporter som skateboard og snowboard har i løpet av de siste tiårene tatt noen steg nærmere den organiserte idretten (Sisjord, 2014, Tjønndal, 2018), men mye av aktiviteten foregår likevel som egenorganisert. Snowboard, som anses som en av «de nye ungdomsidrettene» (Sisjord, 2014), er et eksempel på en livsstilssport som domineres av gutter og menn. På internasjonalt nivå regnes andelen jenter i snowboardmiljøet å være på rundt 25 prosent (Sisjord, 2014). Også skateboard anses primært som en maskulin aktivitet (Bäckström, 2013). Langseth (2014) fremhever bølgesurfing som et eksempel på en aktivitet som i likhet med de fleste andre livsstilssporter er preget av maskuline verdier og idealer.

Maskulin dominans i livsstilsidretter handler ikke bare om skjev kjønnsbalanse i deltagelse. Livsstilssport skiller seg fra den «vanlige» organiserte idretten i at det ikke bare er selve aktiviteten, men også deltagernes verdier, meninger og holdninger som knytter miljøet sammen. Begrepet livsstilssport sikter i seg selv til at aktiviteten man driver med, fungerer som en sosial markør for identitet og tilhørighet (Langseth, 2014). Bäckström (2013) ser på hvordan unge jenter i det mannsdominerte skatemiljøet driver med det hun kaller manøvrering av kjønn («gender maneuvering»), eller manipulering av forholdet mellom feminitet og

maskulinitet. At jenter og kvinner i miljøet må balansere mellom feminitet og maskulinitet, ses som en indikasjon på at de befinner seg i et hierarkisk system der maskulinitet er plassert på topp. Gutter og jenter sees som motsetninger knyttet til feminitet og maskulinitet, hvor de maskuline guttene er aggressive, mens de feminine jentene er mer empatiske (Bäckström, 2013). At jenter i mannsdominerte aktiviteter må manøvrere mellom slike motsetninger er også funnet andre steder. Basert på analyser av medierepresentasjoner innenfor surfemiljøet finner Langseth (2014) tre motsetningspar kvinnelige surfere møter og må manøvrere mellom: 1) Ambivalensen mellom å være en av gutta, og samtidig være et seksuelt objekt; 2) Kvinner har en ambivalent posisjon i surfekulturens kjerne-miljø, og er definert hverken som inn- eller utgruppe; 3) Ambivalensen mellom empowerment («myndiggjøring»), altså det å skape et rom for surfende kvinner på den ene siden, og aksept av surfekulturens sexistiske kvinnesyn på den andre.

Normer og forventninger knyttet til feminitet og maskulinitet kan også sees på andre areaer der barn og unge er fysisk aktive. En slik arena det foreligger forskning på, er i utøvelse og deltagelse i kroppsøvningsfaget. Én slik studie har vi valgt å inkludere her, da den sier noe om kjønnsnormer som kan ha betydning for deltagelse i fysiske fritidsaktiviteter. I en kvalitativ intervjustudie med 24 elever (15- og 16-åringer) fra Sverige, undersøker Larsson, Redelius og Fagrell (2011) hvordan gutter og jenter føler at de kan bevege seg i gymtimen og fortsatt oppleve seg som «normale». De finner at ungdommene beskriver at det å være en normal eller streit jente forutsetter et feminint utseende og dessuten en mangel på selvtillit i aktiviteten og at en ikke framstår for aggressiv eller kompetitiv i ballspill. Ungdommene beskriver at gutter som oppfører seg på denne måten, kan framstå som feminine eller «homsete» – om de ikke samtidig har noe andre identitetsmarkører som gir dem et heteroseksuelt alibi, som å være populær eller atletisk. Ungdommene beskriver også at det å framstå som normal eller «streit» for gutter, forutsetter en maskulin framreden og selvtillit, for eksempel gjennom aggressiv eller kompetitiv oppførsel i ballspill. Jenter som oppfører seg slik kan bli oppfattet som mannlige.

Selv om håndball anses som en «jenteidrett» er også denne aktiviteten knyttet til hva som anses som passende *feminitet* for jenter. Broch (2015) finner at for å balansere aggressiviteten håndballspillet krever opp mot det som anses som en passende mengde feminitet, sosialiseres unge jenter til å bruke *smilet* sitt. Han fant også at jenter som spiller håndball i ungdomsidretten, sosialiseres inn i en balanse mellom tøff og snill, som de må beherske for å bli *håndballjenter*. Det å være tøff i konkurranse fremheves, mens det å være snill på banen er noe jentene må avvenes med (Broch, 2015). Håndballen kan sånn sett sees som en arena der jentene lærer en annen form for feminitet enn det de lærer utenfor idretten, som er forenlig med både å oppfylle forventningene til å være jente og det å drive en tøff kontaktsport. Også andre arenaer har blitt knyttet til slik læring av alternativ feminitet. For eksempel viser en svensk studie der seks jenter i alderen 14–16 er intervjuet at rideskolen kan være sentral for å skape og forhandle om en feminin identitet blant jenter i Sverige (Forsberg & Tebelius, 2011). Gjennom stallen og

annen aktivitet knyttet til hester på fritida, lærer jentene seg hardt arbeid og å håndtere utfordringer. De må være faste og tydelige i kommunikasjon med dyrene og skape nære bånd og tillit, som igjen gir mestringsfølelse og anerkjennelse i stallen blant de andre jentene. De lærte også at de ikke kunne bry seg om utseende så mye, fordi å ri og stelle hestene innebar å bli skitten og brette negler. Samtidig var det også viktig å ta seg godt ut i konkurranser. Gjennom å ta ansvar og håndtere utfordringer lærer jentene seg en annen måte å være jente på: en identitet som dreier seg om å være selvstendig, kompetent og sterk.

Thorell, Augustsson, Stråhlman og Morgan (2018) finner også i en studie av ungdom – primært jenter – som rir, at deltagerne opplever rideskolen som en meningsfull aktivitet for sosial interaksjon og et sted for deltagelse og læring. I motsetning til det Forsberg og Tebelius (2011) finner, viser imidlertid Thorell et al. (2018) at ungdommene erfarer at det er mye fokus på klær og utstyr, som kan ødelegge for den avslappede atmosfæren på rideskolen. Særlig fordi rideskolen blir oppfattet som en dyr aktivitet, er fokuset på dyrt utstyr uvelkomment. Forfatterne kobler dette til andre studier som viser at unge kvinnelige ryttere har negativt kroppsbilde, og som viser at dette er mer utbredt hos kvinnelige ryttere enn i andre idretter. Plymoth (2012) viser også dette i en dokumentstudie fra Sverige, der hun ser på representasjoner av feminitet og maskulinitet i ridning. Forfatteren peker på at ridning er i utgangspunktet en av få idretter som er kjønnsnøytral: kvinner og menn konkurrerer mot hverandre, og de bruker det samme utstyret. Allikevel er det stor kvinnedominans. Gjennom analysen av ride-magasiner finner forfatteren en kjønnsorden der den som setter premisene for fortolkning og kunnskap er mannlig, og den som blir opplært er kvinner. Hun peker også på en ambivalens: den kvinnelige rytteren er portrettert som kompetitiv i idretten, og utenfor konkurransearenaen blir hun framstilt som omsorgsfull, modig, energisk og ukonvensjonelle lederskapsevner, de siste er kvaliteter som også kan beskrives som maskuline. Men forfatteren finner også at den kvinnelige rytteren beskrives som annerledes og atskilt fra idrettsmenn, ofte beskrevet i lys av morsrollen og glamour, som reflekterer mer tradisjonelle kjønnsnormer.

Forventninger knyttet til passende maskulinitet og feminitet trenger ikke bare være knyttet til oppførsel, slik ovennevnte studier viser. En studie av hvordan unge konkurransesvømmere i Sverige beskriver svømmekroppen, viser at de unge svømmerne på den ene siden framhever en funksjonell kropp, noe som er det samme for både gutter og jenter (Grahn, 2016). De primære skillelinjene går mellom dem som har og dem som ikke har en svømmekropp. På den andre siden beskriver de den estetiske kroppen som langt mer kjønnnet. Mens de mener at det er pent med muskler på gutter, syns de at den vakre kvinnekroppen ikke bør ha synlige muskler (Grahn, 2016). Også kroppsidealene kan i så måte knyttes til ideer om passende feminitet og maskulinitet. Rammene for hva som er passende oppførsel vil, som vi nå skal gå over til, også variere mellom ulike religiøse og kulturelle kontekster.

Kulturelle og religiøse forventninger

Religiøse eller kulturelle forklaringer knyttet til kjønn kan bidra til å forstå noen gruppers manglende deltagelse i enkelte fritidsaktiviteter. Walseth og Strandbu (2014) finner eksempelvis at kulturelle ideer begrenser unge muslimske og pakistanske jenters deltagelse i organisert idrett ulikt fra muslimske og pakistanske gutter. Selv om barneidretten lykkes i å rekruttere flere jenter med religiøs og etnisk minoritetsbakgrunn enn tidligere, er det fortsatt langt færre av disse som fortsetter å drive med idrett når de når ungdomsskolen (Ødegård et al., 2016; Ødegård & Fladmoe, 2017). Engebrigtsen og Fuglerud (2009) har intervjuet ungdom med somalisk og tamilsk familiebakgrunn i Norge, og viser til at i det som kalles patriarkalske familier spiller kjønn en vesentlig rolle for hvilken posisjon man har i familien. Hovedregelen i et slikt sosialt system er at jenter underlegges strengere kontroll enn gutter, og at jenter anses som svakere og med større behov for beskyttelse. Kulturene som disse familiene springer ut fra, kan også oppfatte jentene som bærere av familiens moral og ære. Engebrigtsen og Fuglerud (2009) fremholder samtidig at det er en utbredt misforståelse at familiens mannlige overhode tvinger jentene inn i en slik struktur. Ungdommene som disse forskerne har snakket med, viser snarere til forventninger i minoritetssamfunnet og i familiens nettverk, som påvirker dem til å akseptere innskrenkninger i frihet. Disse forskerne kontrasterer dette med normene som majoritetsungdom møter. Mens majoritetsungdom møter en forventning om at de skal løsrive seg og stå på egne ben, vokser mange minoritetsungdommer, og særlig jenter, opp med forventninger om at de skal knytte seg nærmere familien og dens verdier (Engebrigtsen & Fuglerud, 2009). Til dette føyer Eriksen og Frøyland (2017) til at det er svært få jenter med minoritetsbakgrunn som forteller at foreldrene deres ikke liker at de er med i idrett, men at mekanismene som hindrer minoritetsjenters deltakelse, må forstås som mer sammensatte og mer subtile enn for annen ungdom.

Younis (2010) har intervjuet fem jenter i alderen 10–12 år, hvor minst en av foreldrene er født utenfor Norge, om fritidsvaner. En typisk ettermiddag for disse jentene gikk med til skolearbeid, TV-titting, spising og samvær med familien. De gjorde også husarbeid hjemme, handlet, var på PC, hørte musikk, leste bøker og drev utendørs lek. Younis (2010) skriver videre at noen av jentene ikke deltok i organiserte fritidsaktiviteter, eller hadde sluttet med aktiviteter som de tidligere deltok i, fordi de syntes det var kjedelig, fordi de ikke hadde lyst mer eller fordi de tenkte på hva foreldrene deres ønsket at de skulle gjøre. Flere av disse jentene omtalte også jenter i sin omgangskrets og deres manglende deltagelse i aktiviteter, og forklarte dette med at foreldrene deres var «strenge på religionen». Et slikt strengt religiøst syn, for disse jentene knyttet til islam, innebærer at aktiviteter for gutter og jenter skal drives i kjønnssegregerte omgivelser, og at relasjoner på tvers av kjønn regnes som uakseptable (Younis, 2010).

Strandbu, Bakken, et al. (2017) beskriver norsk idrett og kulturen rundt norsk idrett som preget av norske likestillingsidealer og vedvarende politisk innsats for å øke kvinners deltagelse i sport. De samme forfatterne viser til hvordan religion og kulturforskjeller er hyppig brukte forklaringer på minoritetsjenters lave deltagelse i

organisert idrett, til tross for at islam fremholder et positivt syn på at kvinner kan drive med sport. Dette kan tyde på et misforhold mellom den norske idrettskulturens likestillingsideal og hensyn til religiøse og/eller kulturelle normer og praksiser som vedrører kjønn, som gjør at jenter med minoritetsbakgrunn kan finne en plass i dette likestillingsidealet. Sentralt i dette står muslimske religiøse krav om kjønnssegregering av kvinners og menns aktiviteter, og akseptable kjønnsuttrykk for jenter, så som påkledning. Tilhørighet til islam eller kristendom for den saks skyld har nemlig ikke den samme dempende effekt på minoritetsgutters deltakelse, snarere tvert imot. For gutter fra både minoritet og majoritet er det slik at det å bekjenne seg til et religiøst livssyn faktisk øker sjansen for idrettsdeltakelse (Strandbu, Bakken, et al., 2017).

Disse studiene (Sisjord et al., 2011; Strandbu, Bakken, et al., 2017; Younis, 2010) understreker alle det interseksjonelle perspektivet på minoritetsjenters manglende idrettsdeltakelse, der kjønn, alder, etniske, kulturelle, religiøse og sosioøkonomiske faktorer virker sammen i en dynamikk som til sammen forsterker tendensene til marginalisering. Engebrigtsen og Fuglerud (2009) skriver at det å vokse opp som medlem av en etnisk eller kulturell minoritet, ikke bare innebærer at man må forholde seg til forventninger fra to samfunn. Forholdet mellom barn og voksne i disse gruppene er ofte annerledes enn for majoritetsungdom, og sosioøkonomisk befinner mange av minoritetsungdommene seg i bunnen av classesamfunnet. Younis (2010) nyanserer på den andre siden dette ved å peke på at studier har vist at mangfoldet blant minoritetsbefolkningen er minst like stor som i befolkningen for øvrig, og at ulike kjønnspraksiser kan eksistere side om side.

Kjønnete forventninger knyttet til kultur og religion trenger ikke bare gjelde etniske minoriteter, slik hoveddelen av forskningsbidragene fokuserer på. Trysnes (2010) viser i en ph.d.-avhandling om kristne sommerstevner at den sosiale samhandlingen på slike stevner i stor grad er strukturert ut fra kjønn med klare maskulinitets- og feminitetsidealer. Disse idealene kommer til uttrykk gjennom menns og kvinners opptreden i forkynnelse og lovsang fra stevnenes scene. Det formidles også på enkelte stevner i tillegg gjennom seminarer og diskusjonsgrupper om hva det innebærer å være kristen og samtidig opptre i manns- og kvinneroller formet av religiøse, biologiske, psykologiske, kulturelle og sosiale forutsetninger. Gjennom disse seminarene uttrykkes normer for henholdsvis jenter/kvinner og gutter/menn som også regulerer det uformelle sosiale samværet mellom ungdommene som deltar på stevnene, og hvor flørt og sjekking er fremtredende. Trysnes (2010) diskuterer hvordan unge menn på disse stevnene bedømmer unge kvinners attraktivitet på bakgrunn av deres fysiske fremtoning, men at idealet for mannsrollen samtidig er selvkontroll og evne til å kunne beskytte kvinnen. De unge kvinnene forventes å kunne sette grenser ikke bare for seg selv, men også for mannens tilnærmelser. Kvinner som opptrer utfordrende, skriver Trysnes (2010), vurderes negativt. Det samme gjelder for unge kvinner som er «pripne» eller kroppslig uinteressante. Dette kan gjøre det krevende for unge kvinner å agere på sosialt aksepterte måter i miljøet som oppstår på disse stevnene. Det samme gjelder for unge menn, som må navigere mellom religiøse idealer som fremhever

tilbakeholdenhet, samtidig som menn må være aktive og oppsøkende for å lykkes på sjekkearenaene som stevnene representerer. Trysnes (2010) kaller dette for fastlåste forestillinger om hvordan menn og kvinner er, og som begrenser muligheten til å uttrykke kjønn på andre måter innenfor disse rammene. En motstand mot homofil praksis i disse miljøene kan forklares med det Trysnes (2010) utlegger som «skaperordningsteologi», som betegner troen på at de to kjønnene er skapt til ulike oppgaver. En supplerende forklaring kan være at (mannlig) homofil praksis utfordrer den hegemoniske maskuliniteten som uttrykkes på slike stevner (Trysnes, 2010). Dette illustrerer at en binær heteronormativ kjønnsforståelse ikke bare har fotfeste innenfor idrettens organisering, men også kan være utgangspunktet for hvordan relasjoner ordnes i religiøse miljøer.

Normers innvirkning på motivasjon og muligheter

Hvordan deltagelse i fritidsaktiviteter blant barn og unge kan påvirke dem senere i livet, er noe forskningen i liten grad diskuterer direkte. For å kunne søke svar på dette, må man derfor se på bidragene som tar for seg hvorvidt enkelte fritidsaktiviteter representerer eller reproducerer kjønne mønstre som kan påvirke barn og ungdoms (opplevde) mulighetsrom på sikt.

I en norsk studie som kombinerer en surveyundersøkelse med kvalitative intervjuer på to videregående skoler, undersøker Skille og Østerås (2011) hva idrett betyr for 16–19-åringene. Utgangspunktet for analysen er ungdommenes hovedbegrunnelse for å drive med idrettsaktivitet, som de besvarer med «fordi det er gøy». Denne studien ser derfor nærmere på hvordan ungdommene forstår «gøy» i relasjon til aktiviteten de driver med, og hvordan nyanser i disse forståelsene er fordelt i ungdomsbefolkningen med hensyn til kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn. Skille og Østerås (2011) finner at både *aktivitetens egenverdi* og *instrumentelle begrunnelser* bidrar til at ungdommer synes at idrett er gøy. Mens aktivitetens egenverdi kan bestå i å sette pris på aktiviteten i seg selv, på muligheten til å vinne eller å være med venner, innebærer de instrumentelle beveggrunnene at man bruker aktiviteten til å oppnå andre mål. Disse målene kan være helsefordeler, en slank kropp eller ekstra energi til å orke andre ting. Samtidig gled disse begrunnelsene over i hverandre hos ungdommene som deltok i studien. Skille og Østerås (2011) finner at betydningen av å delta på trening på grunn av at det er «gøy», varierer med hvilken del av befolkningen det er snakk om. De finner at for akademisk orienterte gutter var konkurransedriv og selvtillit i tilknytning til idrettsdeltagelse signifikant viktigere enn for andre. I det kvalitative materialet viste det seg også at de mer akademisk orienterte elevene knyttet sin sportsinteresse til konkurransedriv. I denne gruppen gjaldt dette like mye for jentene. Forfatterne hevder dette utfordrer ideen om at organisert idrett og konkurranseidrett er en arena som tilgodeser maskulinitet og det å ha en muskuløs kropp.

I andre studier som anvender den samme todeling mellom aktivitetens egenverdi og instrumentelle verdi for å undersøke motivasjon for fysisk aktivitet, fremtrer det tydeligere kjønnsforskjeller. Nielsen, Nielsen, Ottesen og Thing (2018) har studert danske elever i videregående skoleelever. Mens flertallet av guttene i

denne studien svarer at de deltar i idrett eller trener fordi det er sosialt, fordi det er gøy og fordi det er konkurranse, svarer flertallet av jentene med instrumentelle årsaker i form av fordeler som helse, utseende, for å gå ned i vekt og for å føle seg vel. Dette reflekteres i måten ungdommene bruker lokale treningsanlegg og andre fasiliteter for fysisk aktivitet. Mens jentene går på treningssenteret for å gjøre utholdenhetstrening (kardio) eller en kombinasjon av styrke og utholdenhetstrening, gjør guttene primært styrketrening. Av ungdommene som bruker svømmehallen, bruker de fleste jentene svømmehallen for svømmetrening, mens guttene bruker svømmehallen for svømmetrening, avslapping, lek eller å være med venner.

En norsk studie fra Jakobsen og Evjen (2018) finner det motsatte av Nielsen et al. (2018). Blant 16–18-åringer med medlemskap i en idrettsklubb skårer både gutter og jenter høyt på aktivitetens egenverdi som motivasjon for å trene. I motsetning til Nielsen et al. (2018), finner Jakobsen og Evjen (2018) imidlertid at jenter hadde høyere skåre på iboende motivasjoner for å delta i idrett enn gutter, men at gutter har høyere skåre på instrumentelle motiver. De finner – også i motsetning til annen forskning – at norske jenter er oftere aktive i organisert sport og trening enn gutter. De forklarer deres avvikende funn med at annen forskning ikke har sett på kjønnsforskjell i treningsintensitet, hvor de finner at kjønnsforskjellen er substansiell – mens for moderat fysisk aktivitet, som vanligst blir studert, er kjønnsforskjellen mer moderat. Denne studien begrenser seg imidlertid til ett idrettslag, og resultatene kan derfor være påvirket av hvilke idretter som tilbys i klubben og andre lokale forhold.

I en svensk kvantitativ studie av ungdom på videregående skole, finner Ferry og Lund (2018) at noe flere gutter (57 prosent) deltar i skoleidrett enn jenter (43 prosent), men det er større kjønnsforskjell med tanke på type sport de deltar i. Selv om de fleste ungdommene deltar i lagidrett, deltar jenter i individuell idrett i større utstrekning enn gutter. Ferry og Lund (2018) påpeker at skoleidretten i Sverige ser ut til å tiltrekke seg spesielt gutter med svensk opphav, med høyt utdannede foreldre som har interesse i lagidrett (det forfatterne omtaler som høy utdanningskapital og høy sportskapital). Jenter med høy utdanningskapital deltar imidlertid ikke i de laveste nivåene av skoleidrettsprogrammene. Forfatterne foreslår at dette kan være fordi idrettskarrierer er mer synlige for gutter.

Skillet mellom det å tillegg aktiviteten en egenverdi og det å tillegge aktiviteten instrumentelle verdier viser seg gjennom disse studiene å ha noe variasjon i henhold til deltakernes kjønn. Mens jenter og kvinner er mer tilbøyelige til å drive med idrettsaktivitet fordi de ønsker seg god helse og slankere kropp, peker gutter og menn hyppigere på det å konkurrere og drive med noe som gir dem spenning og glede. Studiene peker også mot at sosioøkonomisk bakgrunn enten har en selvstendig effekt eller en samspillseffekt med kjønn i hvordan gutter og jenter snakker om sin motivasjon for idrettsdeltakelse.

Et viktig likestillingsspørsmål er hvorvidt kjønnete normer og praksiser påvirker individers motivasjon, men også mulighetsrom, både gjennom hvilke ressurser

man gis tilgang til og hva man opplever at man har mulighet til. Historisk har idretten vært en organisasjon preget av store kjønnsulikheter hva gjelder handlingsrom og muligheter (Bäckström, 2013; 2013), og flere idretter har inntil relativt nylig tid hatt begrensninger i konkurransedeltagelse for kvinner. Fortsatt kan man observere det som sees som etterdønningene av dette på flere områder, som i hvordan samme idrett utøves innenfor ulike rammer avhengig av kjønn. Eksempelvis fikk kvinner først i 2018 lov til å hoppe lenger enn 118 meter av det internasjonale skiforbundet, mens kvinnelige hockeyspillere fortsatt ikke får lov til å tackle (Hovden & von der Lippe, 2019). Andre eksempler på likestillingsutfordringer i idretten er manglende balanse i rekruttering av kvinnelige topptrenere (Hovden, 2015), mangel på kvinnelige ledere til verv (Skirstad, 2014), kjønnnet mediedekningen av toppidrett (Lippe, 2014) og kjønnsulikheter i kvinners villkår i toppfotballen (Skogvang, 2014).

Dette er eksempler på undersøkelser som ikke ser på barn og unge, og som dermed faller utenfor problemstillingen her. Det er likevel verdt å nevne at forskning på kvinner i toppidretten gir indikasjoner på hva slags muligheter og begrensninger som finnes i idretten, avhengig av kjønn. Man vet lite om hvordan ulikheter i ressurstilgang i toppidretten, kjønnnet mediedekning av idrett osv. kan påvirke tilbudet som gis barn og ungdom i breddeidretten gjennom hvilke valg barn og ungdom tar og hvilke ressurser de får tilgang til. Man kan imidlertid tenke seg at de trendene man ser i særlig ungdoms deltagelse innenfor idrett med økende kjønnsulikheter i tenårene, er en indikasjon på hvilket mulighetsrom ungdom opplever at finnes på disse arenaene i voksen alder avhengig av kjønn. Vi har funnet enkelte bidrag som kan peke på at dette påvirker barn og ungdoms deltagelse i enkelte fritidsaktiviteter, primært idrett og livsstilssporter.

Marcussen (2014) finner at få kvinner jobber med friluftsliv, mens de som gjør det primært gjør det i skolen eller andre institusjoner. Dess mer «barsk» eller krevende aktiviteten er og dess høyere opp i sertifiseringssystemet, dess færre kvinner (Marcussen, 2014). Han foreslår at mangelen på kvinnelige instruktører gjør at jenter «kjønnsrollesosialiseres» inn i hva de kan drive med, grunnet et fravær av kvinnelige rollemodeller (Marcussen, 2014). Tilsvarende later til å være tilfellet i den organiserte idretten også. Skrubbeltrang (2018) finner i sin undersøkelse fra en toppidrettslinje på videregående at antallet deltagere innenfor en spesifikk idrett og marginalisering basert på kjønn innenfor denne idretten, kan begrense hvilke muligheter den enkelte oppfatter at han eller hun har. Som eksempel trekker hun frem en jente som spiller fotball, men som uttaler at hun aldri vil gjøre det som mer enn en hobby. Forskerne kobler dette til en internalisering av den kjønnete mulighetsstrukturen innenfor fotballen (Skrubbeltrang, 2018). Også Walseth (2011) finner at oppfatningen om begrensede karrieremuligheter innenfor idretten for jenter er noe av grunnen til at minoritetsjenter velger bort idrett som fritidsaktivitet så fort det blir seriøst. Med andre ord indikerer dette at jenter innenfor visse arenaer opplever begrensede muligheter.

Når det gjelder interseksjonelle spørsmål kan enkelte studier tyde på at det er forskjeller mellom minoritetsjenter og minoritetsgutter i hvordan idrett oppleves

som en arena kan gi muligheter senere i livet. Walseth (2008) har studert hvorvidt deltagelse i organisert idrett kan generere økt sosial kapital for unge jenter med innvandrerbakgrunn. Undersøkelsen finner at idrettslag kan være en arena for å bygge sosial kapital blant innvandrere på tvers av etnisitet, men at det er begrensede muligheter for dette på tvers av sosial klasse og skille mellom innvandrer/ikke-innvandrer. En dansk studie fant at minoritetsgutter så på idretten som en mulighet for å bedre sin sosiale mobilitet (Agergaard & Sørensen, 2009). For å muliggjøre dette, måtte guttene få anerkjennelse for sin fysiske kapital og konvertere den til riktig form for kulturell, sosial og økonomisk kapital. Ettersom mange av minoritetsguttene var selvlærte i idretten og spilte fotball på en «ikke-dansk» måte, var dette vanskelig for dem. I tillegg slet de med å etablere sosiale relasjoner med medspillere og støtteapparat. Dette gjorde at de sjeldent ble verdsatt som spillere, og sosial mobilitet innenfor idrett var derfor i realiteten vanskelig for minoritetsguttene i undersøkelsen (Agergaard & Sørensen, 2009).

Oppsummering

Som vist i dette kapittelet er kjønnede normer og praksiser fremtredende på barn og unges fritidsarenaer. Fritidsarenaer er en arena for å uttrykke, lære og forhandle om kjønnede normer, holdninger og praksis. Dette igjen kan tenkes å ha innvirkning på hvordan, og på hvilke muligheter, barn og unge møter på andre arenaer, også senere i livet. Mens idretten står i særposisjon hva gjelder å basere sin organisering på ideer om fysiologiske kjønnsulikheter ut fra en binær kjønnsforståelse, viser den gjennomgåtte forskningen også at religiøse og kulturelle ideer om kjønn kommer til uttrykk i barn og ungdoms fritid. Overordnet kan dette knyttes til et spørsmål om hva som anses som passende maskulinitet og feminitet i ulike miljøer, eller i forbindelse med ulike aktiviteter. Dette er i forskningen blant annet fremtredende hva gjelder minoritetsjenters deltagelse i organisert idrett og hvordan dette henger sammen med kulturell og religiøs bakgrunn. Samtidig er Trysnes (2010) sin avhandling et eksempel på hvordan kulturelle og religiøse ideer knyttet til kristendommen, også kan forbindes med sterke kjønnede ideer om hva som forventes av gutter/menn og jenter/kvinner på en måte som kan virke begrensende for ungdom. Kulturell og religiøs påvirkning på kjønnede normer og forventninger i barn og ungdoms fritid er med andre ord ikke bare forbeholdt minoritetsbefolkningen.

Forskningsbidrag som ser på normer og forventninger rettet mot barn og unge, sett i lys av bidrag som beskriver kjønnsulikheter i toppidrett og idrettsorganisasjonen, kan tyde på at særlig idretten utgjør en arena hvor barn og ungdom møter høyst uttalte forventninger basert utelukkende på biologisk kjønn, som også blir førende for organiseringen av tilbudet. Vi vil hevde at idretten skiller seg særlig ut som en institusjon der ideer om kjønnsforskjeller blir spesielt sterkt understreket i oppveksten. Det kan virke begrensende på både gutter og jenter, om de blir møtt med et handlingsrepertoar som begrenser dem ut fra en binær kjønnsforståelse som fremmer visse feminitets- og maskulinitetsidealer. Den binære kjønnsforståelsen er også utgangspunktet for at mye idrettsaktivitet foregår kjønnssegregert.

Mens Eliasson peker på hvordan dette kan virke hemmende på relasjonene på tvers av kjønn, peker andre studier på at blandede tilbud kan være utfordrende hvis de fysiske forskjellene blir for store og fordi enkelte religiøse og kulturelle grupper ikke tiltrekkes arenaer der kjønnssegregering ikke er normen.

Til tross for ovennevnte utfordringer med kjønnsblandede tilbud, kan de sterke ideologiske føringene hva gjelder den heteronormative binære kjønnsforståelsen man finner uttrykk for i idretten, indikere et behov for endring i organisering. Eksempelvis bør man vurdere hvorvidt normen om kjønnssegregering helt ned i barneidretten er hensiktsmessig. Undersøkelser utenfor Norden, slik som Anderson (2008) sin studie, kan tyde på at kjønnsblandede aktiviteter kan styrke relasjonene på tvers av kjønn, minske gutter og unge menns objektivering av kvinner og bryte ned kjønnsstereotyper knyttet til hvordan gutter og jenter oppfører seg. Ved å blande gutter og jenter fra de starter i idretten i småbarnsalder hvor de fysiske forutsetningene er tilnærmet like, kan man potensielt bøte for den kjønnssegregeringen som eventuelt skjer på et senere tidspunkt når de fysiske forskjellene øker. Forskningen gjennomgått her peker i retning av at dette i alle fall er tiltak som bør utforskes og diskuteres. Samtidig vil slike tiltak kunne skape nye utfordringer hva gjelder inkludering av enkelte religiøse minoriteter. Med andre ord er det et komplekst spørsmål, som må ta utgangspunkt i hva man reelt ønsker å oppnå. Om man ønsker å inkludere flest mulig minoritetsjenter er ikke nødvendigvis kjønnsblandede aktiviteter som norm i for eksempel barneidretten en god løsning. Men om man ønsker å utfordre etablerte ideer og kjønnsstereotyper innenfor idretten, kan det være et godt tiltak.

Disse studiene peker også på hvordan ungdom kan ha en bevissthet om hvilke muligheter som finnes for dem på sikt innenfor den fritidsarenaen de befinner seg, og hvordan dette kan påvirke valgene som tas. Forskningen vi har funnet vedrørende dette er derimot slik det fremkommer her begrenset. Man kan tenke seg at de tendensene man ser innenfor toppidretten og idrettsorganisasjonen, der kvinner ofte har en annen tilgang til muligheter enn menn, også kan påvirke hvilke opplevde og faktiske muligheter jenter nedover i idrettsorganisasjonen har. Særlig i ungdomsidretten kan man se uttrykk for at toppidretten påvirker breddeidretten, gjennom en økt satsning, talentutvikling mm. At vi ikke klarer å oppdrive forskningsbidrag som ser på hvordan kjønnsulikheter i toppidretten kan påvirke tilbudet som gis i barne- og ungdomsidretten, må derfor anses som en vesentlig kunnskapsmangel. Det er et relativt godt etablert forskningsfelt som ser på ulike former for kjønnsdiskriminering i toppidretten. Resultatene fra denne forskningen slår fast at kvinner og menn i toppidretten ikke har like vilkår, ikke er representert i samme grad som menn i idrettsdemokratiet og ikke anses som like kompetente atleter og trenere. Hvordan og hvorvidt dette kan påvirker barn og ungdom innenfor idrettsorganisasjonen sier ikke forskningen noe om. Det er i den anledning viktig å ta i betraktning at den norske idrettsmodellen er basert på tanken om at toppidrett og breddeidrett går hånd i hånd, og gjensidig påvirker hverandre. I tråd med hvordan dette påvirker organiseringen kan man vanskelig se for seg at ulikheter i toppidretten ikke har noen som helst innflytelse på hva slags tilbud barn

og unge møter. Dette reflekteres også i enkelte bidrag gjennomgått her, hvor det pekes det på at jenter opplever at deres muligheter for karriere innenfor idretten er mer begrenset enn for guttene eller at den mannlige kroppen sees som normen for en god atlet, mens kvinnekroppen sees som begrenset.

Det kan tenkes at kjønnsblandede tilbud fra barndomsalder kan fremme en kjønnsforståelse der man ser variasjon innenfor kjønnene samt likheter på tvers av kjønn, som igjen kan styrke likestilling i idrettsorganisasjonen for øvrig. Samtidig som mye av forskningen tyder på at fritidsarenaer som idretten kan redusere barn og unge til sitt kjønn og kjønne idealer, viser stalljentene hvordan det man lærer om seg selv og egen kjønnsidentitet knyttet til mestring og styrke gjennom deltagelse i fritidsaktiviteter også kan overføres til andre arenaer i en mer positiv forstand. Med andre ord kan opplevelser i fritidsaktiviteter også gi barn og unge rom til å forhandle om kjønnsidentitet. Den gjennomgåtte forskningen ser hovedsakelig på hvordan normer og praksis kan være begrensende eller styrkende for jenter, eller styrker maskulinitetsidealer hos gutter. Et vesentlig kunnskapshull i den gjennomgåtte forskningen her, er med andre ord hvordan maskulinitets- og feminitetsidealer kan påvirke unge gutter. Man kan for eksempel tenke seg at gutter som ikke passer maskulinitetsidealet i fotballen, vanskelig vil finne seg til rette der og vil oppleve dette som en problematisk arena for å utfolde seg. Dette igjen vil kunne påvirke jevnalderrelasjoner generelt, ettersom fotballens posisjon innebærer at den mange steder er ordnende for jevnalderrelasjoner også utenfor fritiden (Eriksen m.fl. 2019): Tanken om at gutter skal være konkurranselystne, sterke og aggressive passer ikke alle gutter. Gutter som bryter med disse forventningene kan oppleve en innskrenkning i sitt mulige handlingsrepertoar. Med andre ord kan trange rammer for hva som anses som feminint og maskulint, ikke bare være et likestillingsproblem for unge jenter.

4 Tiltak

Slik forrige kapittel illustrerte, kan kjønnete normer og praksis knyttet til hva som foregår på fritidsarenaer skape begrensninger i hvilke muligheter unge opplever å ha og hvilke ressurser og muligheter barn og unge faktisk for tilgang til. Det finnes eksempler på tiltak satt i verk for å motarbeide kjønnsulikheter i muligheter i fritidsaktiviteter. Vi har funnet noen få studier som har studert slike likestillings-tiltak. Forskningslitteraturen gjennomgått her retter sin oppmerksomhet primært rundt tiltak rettet mot to områder: 1) Tiltak for inkludering av jenter i guttedominerte miljøer og 2) tiltak for inkludering av minoritetsbarn- og ungdom i fritidsaktiviteter.

Tiltak for rekruttering av jenter til guttedominert miljø

For både skateboard og snowboard har det i Norge de siste årene vært forsøkt med inkluderingstiltak for å rekruttere flere jenter. Sisjord (2014) gjennomførte en studie av tiltaket «Powder Puff Girls» i Snowboardforbundet. Stifterne, alle kvinner som allerede var aktive i ledelsen i forbundet, så seg selv som outsiders og startet tiltaket med et ønske om å være proaktive i arbeidet for å få aksept av jenter i denne idretten (Sisjord, 2014). Det ble opprettet et nettverk, bestående av en kjernegruppe på 3–10 personer, som informerte om arrangementer og møteplasser for jenter til et større nettverk gjennom e-postlister, Facebook-grupper og forbundets hjemmesider (Sisjord, 2014). Med andre ord er dette et eksempel på tiltak som handler om å etablere en synlighet for jentene innenfor en mannsdominert arena, og en egen møteplass for dem.

Tilsvarende tiltak har også vært studert innenfor skateboardsmiljøet i Norge. Tjønndal (2018) beskriver hvordan to skateboardklubber etablerte egne møteplasser for jenter som skater, med utgangspunkt i en tanke om at jenter opplever barrierer knyttet til å delta i miljøet. Ettersom mye av aktiviteten i skateboard, snowboard og andre livsstilssporter foregår primært som en selvorganisert aktivitet som ikke registrerer aktive medlemmer, betalte medlemskontingenter ol., er det vanskelig å måle sikkert hvorvidt denne type tiltak fungerer eller ei (Sisjord, 2014). En fellesnevner for tiltakene både Sisjord og Tjønndal studerte er at de krever at det eksisterer kvinner i det mannsdominerte miljøet som er villige til å ta på seg oppgaven med å drifte tiltakene.

I en svensk studie som kartlegger inkluderingstiltak rettet mot jenter i skateboard, fant forskerne at det eksisterte to former for strategier når det gjaldt inkludering. Den ene formen for inkluderingstiltak, strategisk synlighet («strategic visibility»), innebar organisering av tiltak med utgangspunkt i jenter som en egen gruppe separat fra guttene og som en «problemgruppe» som måtte inkluderes (Bäckström & Nairn, 2018). Forfatterne problematiserer denne forståelsen og mener den er med på å reprodusere ideer om kjønnsforskjeller gjennom at den baserer seg på kjønnssegregering ut fra en ide om at jenter har spesielle behov som best møtes i separate tiltak. Den andre strategien, «strategic entitlement», gikk forbi en slik

forståelse av kjønn og forsøkte å etablere det som en selvfølge at jenter skulle være kompetente deltagere (Bäckström & Nairn, 2018). Dette anses i undersøkelsen som en banebrytende måte for å inkludere jenter.

Inkludering av minoriteter

Særlig med tanke på idrettsdeltagelse er det dokumentert at minoritetsungdom, og særlig jenter, deltar i langt mindre grad enn majoritetsungdom. Dette blir blant annet knyttet til religiøse og kulturelle forklaringer. Det finnes eksempler på tiltak som baserer seg på å ta hensyn til kulturelle og religiøse praksiser knyttet til klesdrakt. Sisjord et al. (2011) har intervjuet ledere i idrettskretser og særforbund, og funnet eksempler på at i Basketforbundet tillates jenter å trene med hijab og langermet drakt, mens gutter får spille med turban. I turneringer og konkurranser følges imidlertid internasjonale regler. En idrettskrets har rene jentearrangementer som svømmekurs og lederkurs, samt jentedager. Eriksen og Frøyland (2017) fant at idrettslag i en drabantby utenfor Drammen hadde et tiltak kalt «rosa fotballsko», hvor jentene fikk spille i rosafargede sko. Dette skulle tiltrekke jenter, inkludert minoritetsjenter, til barneidretten.

Tilsvarende tiltak rettet mot det som defineres som utsatt minoritetsungdom har blitt studert i Sverige av Ekholm et al. (2019). Disse så på tiltak som søkte å inkludere flere utsatte ungdommer i sport i svenske storbyer. De fant at disse tiltakene, som ofte var særlig innrettet mot marginaliserte gutter, faktisk ytterligere kunne bidra til å marginalisere jenter med minoritetsbakgrunn. Noe av årsaken, mener disse forskerne, er at aktivitetene som disse tiltakene tilbyr (hockey, fotball), først og fremst appellerer til gutter. Hvis jenter deltar i disse tiltakene, er det fordi det tilbys egne jentelag eller jentegrupper, og at disse gruppene eventuelt ledes av kvinner.

Også på andre fritidsarenaer er det iverksatt tiltak for å inkludere minoriteter som forsøker å ta hensyn til religiøse og kulturelle praksiser. Eriksen og Frøyland (2017) har undersøkt ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i tre drabantbysamfunn i Oslo, Drammen og Trondheim. I alle disse lokalsamfunnene var innvandrerandelen høy, og organisasjonsdeltakelsen for begge kjønn lavere enn landsgjennomsnittet. I to av disse bydelene var imidlertid fritidsklubbene unntak fra denne trenden, hvor andelen minoritetsjenter som deltok var inntil 40 prosent. Disse klubbene hadde egne tiltak rettet mot jenter, som jentegrupper, jentekafé o.l. Fritidsklubbene hadde arbeidet aktivt sammen med bydelsadministrasjon, andre organisasjoner og fritidstilbud og med skolen for å informere om aktivitetene, tilrettelegge åpningstidene, målrette tilbudet og ikke minst involvere foreldrene. Minoritetsforeldrenes tillit ble bygget opp gjennom vedvarende relasjonsarbeid, ved å benytte personer som hadde fotfeste og tillit i begge kulturer som «brobyggere» i informasjonsarbeidet, og ved å dele inn tilbudet om fritidsaktiviteter etter kjønn. Skolens foreldremøter var i disse bydelene blitt brukt til å informere minoritetsforeldre om fritidsklubbene, og skolen tok aktivt ansvar for at også elevene skulle ha god informasjon om fritidstilbud i nærmiljøet. Eriksen og Frøyland (2017) skriver at i bydelene som opplevde godt besøk av minoritetsjenter

i fritidsklubbene, skyldtes dette langsiktig og systematisk satsing for å rekruttere ungdom og deres foreldre, samt nettverksbygging mellom organisasjoner. Dette er tiltak som dreier seg om mer enn å gjøre den økonomiske terskelen for deltagelse lav, men også at ungdommene inkluderes i aktiviteter som møter deres behov, og at foreldrene deres opplever at aktivitetene er trygge.

Oppsummering

Vi har funnet et begrenset antall bidrag som tar for seg tiltak for å bedre likestilling mellom kjønn i fritidsaktiviteter for barn og unge. De studerte tiltak er typisk rettet mot å lette jenter sitt inntog på enkelte arenaer. Dette er ofte tiltak som iverksettes av jenter eller kvinner som allerede er aktive i det aktuelle miljøet, og som organiserer og legger til rette for egne møteplasser for jenter. Det er ikke nødvendigvis beskrevet konkrete mål som viser hvorvidt disse tiltakene lykkes eller ei, hvilket nok delvis kan skyldes at studiene tar for seg egenorganiserte aktiviteter. Den andre typen tiltak omtalt i den gjennomgåtte forskningen, retter sin oppmerksomhet rundt inkludering av etniske minoriteter. De evaluerte tiltakene er ofte kjønns-segregerte tilbud. Utover dette er det i forskningen som er fanget opp av våre litteratursøk en påfallende mangel på vurdering av tiltak som skal fremme likestilling i unges fritid. Dette gjelder både dyptgående kunnskap om større overordnede tiltak, samt oversikt over felt som idretten, kulturfeltet og annet.

5 Status for barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv

I denne rapporten har vi gjennomgått statistikk fra nasjonale, representative undersøkelser av barn og unges deltakelse i ulike fritidsaktiviteter fordelt på kjønn. Vi har videre presentert en rekke ulike studier som kan fortelle om kjønnsnormer, forventninger, holdninger og praksiser knyttet til kjønn på ulike fritidsarenaer for barn og ungdom, med hovedvekt på idretten. Her kom vi også inn på mulig utbytte som barn og unge har av å delta i fritidsaktiviteter, og hvordan dette kan fortone seg ulikt basert på om man er gutt eller jente. Også disse studiene er sentrert om idrettsaktiviteter. Endelig har vi sett på forskning som kan fortelle om gjennomførte tiltak for å styrke kjønnsmessig likestilling på ulike fritidsarenaer. Her var enkeltidretter som snowboard og basket representert, men også tiltak i fritidsklubber.

I dette kapittelet skal vi først oppsummere disse studienes forskningsfunn med henblikk på å vise faktorer som kan hemme eller fremme gutters og jenters likestilte mulighet til deltakelse og utbytte av fritidsaktiviteter. I siste del av kapittelet skal vi, etter et kort tilbakeblikk på NOU 2012: 15 *Politikk for likestilling*, som ble presentert i vårt innledningskapittel, drøfte hvorvidt det kan sies å eksistere kjønnsmessige likestillingsutfordringer på fritidsarenaer for barn og unge.

Først må vi imidlertid kort kommentere det faktum at de aller fleste av studiene vi har gjennomgått i denne rapporten, handler om idrett. Dette funnet kan delvis forklares med at i internasjonal sammenheng kan Norge fremvise særlig høy folkelig idrettsdeltakelse (Green, Thurston, Vaage & Roberts, 2015). Den organiserte idretten utgjør den desidert største og mest populære fritidsaktiviteten for barn og ungdom i den vestlige verden (Van Tuyckom, Scheerder & Bracke, 2010). Dette er også tilfellet i Norge. Ingen andre fritidsaktiviteter rekrutterer så mange i denne aldersgruppen (Bakken, 2018) og Norges idrettsforbund utgjør landets største barne- og ungdomsorganisasjon (Hanstad, 2011).

En annen mulig forklaring på vårt hovedfunn om at studier av idrett fyller mest i forskning om likestillingsutfordringer i barn og unges fritid, understøttes av Ungdata-tall som viser at denne fritidsarenaen representerer betydelig kjønnsulikhet med hensyn til barn og unges deltakelse. Slik ulikhet i jenter og gutters deltakelse finner vi også i kulturfeltet, men en langt mindre andel av barn og unge deltar i kor, korps og dramaaktiviteter sammenlignet med andelen barn og unge som driver idrett. Systematisk kjønnssegregering av idrettsaktiviteter kan bidra til å gjøre kjønnsmessig likestilling til et mer interessant forskningsfelt enn hva som er tilfelle i det øvrige kulturfeltet.

En tredje mulig forklaring på vårt hovedfunn er naturligvis feil og skjevheter ved vårt valg av metode inkludert litteraturbaser, fremgangsmåte i søk og inklusjonskriterier. Vi tror imidlertid ikke at disse skjevhetene er betydelige. Det synes både i absolutt omfang og sammenlignet med omfanget av idrettsforskning å foreligge

lite forskning på fritidsarenaer utenfor idretten, og bare en liten del av denne forskningen tematiserer kjønns- og likestillingsutfordringer. Vi kommer tilbake til dette i avslutningen av kapittelet, hvor vi skisserer behov for videre forskning.

Gutter og jenter deltar i ulike fritidsaktiviteter

De aller fleste barn og unge er aktive eller har vært aktive i minst en organisert fritidsaktivitet. Samtidig ser vi at selv om både gutter og jenter er representert i mange ulike typer fritidsaktiviteter, ser det ut til at de samles i aktiviteter hvor det er overvekt av samme kjønn. På denne måten bidrar fremstår fritidsfeltet som kjønnsdelt.

Idrett er den fritidsaktiviteten som samler flest barn og unge, og andelen gutter som deltar i idrett er høyere enn andelen jenter som deltar i disse aktivitetene. Idrettsdeltakelsen synker for begge kjønn med stigende alder, og mest for jentene. Det er også til dels betydelige kjønnsforskjeller i barn og unges deltakelse i ulike idretter og særforbund.

Rundt en tredjedel av ungdommene mellom 13 og 16 år bruker fritidsklubber og ungdomshus. Her er det en noe høyere andel jenter enn gutter som deltar. Det er også rundt en tredjedel av tenåringene som deltar i kor, korps, teater, dans eller kulturskole/musikkskole. For yngre barn gjelder dette for rundt 20 prosent. Kulturaktivitetene fremstår som en jentedominert fritidsarena, hvor kjønnsforskjellene stiger med økende alder. I samfunnsrettede organisasjoner (ikke idrett, kultur eller hobby) er det flere jenter enn gutter som deltar i aktiviteten.

Jenter med minoritetsbakgrunn deltar i idrett og øvrig organisasjonsliv i mindre grad enn jenter med majoritetsbakgrunn. For gutter med minoritetsbakgrunn og gutter med majoritetsbakgrunn er forskjellene mindre, og forsvinner når man kontrollerer for foreldres utdanningsnivå og andre indikatorer på sosioøkonomisk bakgrunn.

Dette viser at selv om både gutter og jenter driver med både idrett og kulturaktivitet, er det forskjeller i andelen gutter og jenter som driver med disse aktivitetene. Innenfor idretten er fotball, håndball og ski de mest populære idrettene blant begge kjønn, men mens andelen gutter som driver med fotball er mer enn dobbelt så høy enn andelen jenter som driver med denne idretten, er håndball en idrett som domineres av jenter. Videre er det enkeltidretter og særforbund som fremstår som ytterst jentedominerte (turn, gymnastikk, riding), og guttedominerte (kampsport, motorsport). Kjønnsforskjellene i gutter og jenters valg av idrett fremstår dermed som større jo mer man «zoomer inn» på enkeltidretter og særforbund i Norges Idrettsforbund. For deltakelse i kulturaktiviteter som teater, musikk, kor og korps har vi ikke funnet tilsvarende fremstillinger av hvilke av disse aktivitetene som er *mer eller mindre* dominert av jenter, det vil si om gutteandelen er større innenfor enkelte av disse aktivitetene fremfor andre.

Ulike normer, forventninger og avansementmuligheter for gutter og jenter i fritidsfeltet

I denne rapporten har vi sett at idretten representerer en kjønnssegregert fritidsarena, bygget på biologiske oppfatninger om kjønnsforskjeller. Mønsteret er gjennomgående for de aller fleste ungdomsidretter nasjonalt som internasjonalt, og gjenfinnes ofte, men ikke alltid lokalt i barneidrett. I vår litteraturgjennomgang har vi vist til studier som diskuterer hvordan kjønnssegregeringen i idretten skaper en maskulin dominans også i idretter som utøves av begge kjønn, og hvor maskulin identitet plasseres på toppen av et hierarki over utøveridentiteter og –forbilder. Maskulin og feminin identitet forbindes i disse studiene med henholdsvis aggressiv og empatisk spillestil, skjønt enkelte unntak fra dette finnes. Riding, som er en jentedominert idrett, er i studier omtalt som eksponent for en feminin identitet som assosieres med bevissthet om egen kompetanse, styrke og kontroll. Studier fra svømmemiljø viser at forestillinger om maskuline og feminine kroppsideal påvirker hva utøverne mener er en attraktiv og estetisk manns- kontra kvinnekropp.

Videre har vi i denne rapporten gått nærmere inn i en rekke norske og nordiske studier som tar for seg kulturelle og religiøse forventninger til særlig jenters uttrykk for femininitet, særlig konsentrert om forventninger som stilles til jenter med religiøs, etnisk og kulturell minoritetsbakgrunn. Studier peker på at jenter med denne bakgrunnen utsettes for strengere kontroll og oppfattes som svakere enn gutter, med et påfølgende behov for beskyttelse. Mens dette er holdninger som først og fremst tillegges innvandrer miljøene som jentene og særlig deres foreldre forventes å ha feste i, står disse forholdene like fullt i konflikt med det som i forskning er omtalt som et likestillingsideal i den norske idrettskulturen. Her er det, til tross for de faktiske statistiske ulikhetene i deltakelse mellom gutter og jenter, forventet at begge kjønn kan delta i de samme idrettene, om de ikke dermed deltar på samme lag eller møtes i konkurranse med hverandre. Forskningen peker dermed på et misforhold mellom idrettskulturens likestillingsideal og de hensyn til religiøse og/eller kulturelle normer og praksiser som vedrører kjønn. Dette kan gjøre det vanskelig for minoritetsjenter og –kvinner å finne en plass i dette likestillingsidealet. Vår rapport viser at det eksisterer noe forskning om enkelte tiltak som har vært satt inn for å øke minoritetsjenters deltakelse i særlig idrett, men også fritidsklubber. Særskilte arrangementer eller lag for jenter er de typiske tiltakene for denne målgruppen, men også utstrakt samarbeid med foreldre og til rettelegging av aktivitetene på tidspunkter som er tilpasset jentenes behov.

Vi har også i denne rapporten sett på ulikheter i ungdoms motivasjon til å trene og drive med organisert idrett. Vi ser at noen av disse studiene peker mot at gutter opplever spenning og glede over å konkurrere gjennom idretten, og at de også bruker dette som en arena for å treffe venner og leke. Jenter og kvinner ser på den annen side ut til å være mer tilbøyelige til å trene fordi de ønsker å oppnå andre mål for seg selv. Disse målene kan være god helse, en slank kropp eller overskudd i en travel hverdag. Selv om studiene vi har gjennomgått i denne rapporten er felles om å bruke en slik todeling med hensyn til hva som kjenner ut de to motivasjonsfaktorene i idrett, er de ikke like entydige med hensyn til

hvordan dette er fordelt mellom gutter og jenter. Et like viktig funn som gjelder ungdomsidrett er at ungdommene driver med dette fordi det er «gøy». Spørsmålet om hvorvidt det er aktivitetens egenverdi eller instrumentelle verdi som gjør at aktiviteten oppleves som «gøy», eventuelt ikke er «gøy lenger», glir imidlertid over i hverandre når forskerne forsøker å få idrettsungdom til å reflektere over dette.

Ser vi likestillingsutfordringer i barn og ungdoms fritidsaktiviteter?

I kapittel 1 i denne rapporten viste vi til NOU 2012: 15 *Politikk for likestilling* og denne utredningens definisjon av likestilling og likestillingsutfordringer. For vår forståelse av «likestilling» i denne rapporten har vi lagt NOU 2012: 15 til grunn, hvor dette er definert som «lik rett til samfunnsdeltakelse» uavhengig av forhold som preger individet og som man ikke regnes å kunne stå til ansvar for, som kjønn, etnisitet, sosial klasse, grad av fysisk funksjonsdyktighet og alder. Vi forstår dette som at gutter og jenter skal ha lik rett til deltakelse på fritidsarenaer uten å bli utestengt, marginalisert eller utsatt for utilbørlig behandling på grunn av at de tilhører et bestemt kjønn.

Samtidig understreker utvalget bak NOU 2012: 15 at retten til å velge i tråd med tradisjonelle kjønnsroller følger av lik rett til muligheten til å delta på ulike samfunnsarenaer. Frie og individuelle valg kan dermed peke bort fra at alle eller så mange som mulig benytter seg av en slik likestilt mulighet. Utvalget bak NOU 2012: 15 kontrasterer dette ved å skrive at friheten til å gjøre slike tradisjonelle valg bare er reell dersom den enkelte har like stor frihet til å gå på tvers av tradisjonelle kjønnsroller. Mer enn å se på resultatene av de individuelle valgene må det derfor være trekk ved samfunnsinstitusjonene som blir gjenstand for en diskusjon om hvorvidt disse institusjonene er innrettet på måter som skaper størst mulig grad av rettferdighet for alle innbyggerne. Forhold ved institusjonene som skaper urettferdigheter, representerer dermed også likestillingsutfordringer i samfunnet. Rettferdighet måles ved mulighetene som faktisk er tilgjengelige, ved at mulighetene er verdsatt som «gode nok», og at adgangen til mulighetene for deltakelse er så lik som mulig for alle innbyggerne i samfunnet. Utvalget bak NOU 2012: 15 har satt opp fire mål for å vurdere rettferdighet i innretningen av samfunnsinstitusjoner, som vi også presenterte i kapittel 1 i denne rapporten. Vi gjentar dem her, og drøfter nedenfor våre funn i litteraturgjennomgangen mot disse målene:

1. Individuell autonomi til å velge og handle i tråd med egne ønsker
2. Fordeling av materielle ressurser til å gjøre slik valg, er sikret
3. Kulturell anerkjennelse uttrykt gjennom lik respekt for alle deltakere
4. Politisk medbestemmelse

Individuell autonomi til å velge og handle i tråd med egne ønsker

Vi har i denne rapporten sett at fritidsfeltet er delt mellom gutter og jenter. Begge kjønn deltar i idrettsaktiviteter, men velger i noen grad ulike idretter. Det er samtidig flere gutter enn jenter som deltar i idrett samlet sett, og en større andel jenter enn gutter slutter i løpet av ungdomsårene. Færre barn og ungdom deltar i kulturaktiviteter enn i idrettsaktiviteter, men i kulturaktivitetene dominerer jentene.

I tråd med utvalget bak NOU 2012: 15 kan vi overordnet forutsette at denne kjønnsdelingen i fritidsfeltet i stor utstrekning gjenspeiler personlige og autonome valg. Det foreligger ingen opplysninger om at jenter blir nektet å drive med visse idretter av lag og foreninger som tilbyr slike aktiviteter, eller at gutter blir avvist av kor, korps eller dramagrupper fordi de er gutter. Selv om kjønnsforskjellene i idretten og i kulturaktiviteter målt i deltakelse kan fremstå som store, representerer ikke dette noen likestillingsutfordring i fritidsfeltet med mindre det kan påvises at slik utestengning foregår.

Vi har sett i denne litteraturgjennomgangen at jenter med minoritetsbakgrunn kan hindres i å delta i fritidsaktiviteter av religiøse eller kulturelle årsaker, men i studiene knyttes denne hindringen primært til forhold ved familiene eller innvandremiljøet som jentene tilhører. At slike holdninger finnes i innvandremiljøer, er ikke å regne som en institusjonell urettferdighet, og derfor ikke en likestillingsutfordring, slik vi har definert dette. At disse jentene kan oppleve en manglende tilrettelegging i fritidsaktiviteter og dermed oppleve seg utestengt, er derimot en slik institusjonell urettferdighet. Vi kommer tilbake til dette under overskriften «Kulturell anerkjennelse uttrykt gjennom lik respekt for alle» senere i dette kapitlet.

Derimot har vi i denne litteraturgjennomgangen sett andre eksempler på institusjonell urettferdighet i form av idealisering av maskuline egenskaper i idretter, uavhengig om idretten utøves av gutter eller jenter. Idealiseringen har ifølge forskningen sammenheng med den systematiske kjønnssegregeringen av idrett, hvor guttenes tilnærming til, utøvelse og resultater i hvilken som helst idrett blir en målestokk for begge kjønn. Dette skjer ifølge forskningen selv om denne målestokken ikke er uttalt, idet disse holdningene bygger på en forutsetning om biologiske kjønnsforskjeller. Hvis det er slik at idrettsaktiviteter formidler holdninger som fremmer særskilte maskuline eller feminine identiteter, væremåter og idealer, mener vi at dette motarbeider gutter og jenters autonome og individuelle valg. Dette kan gjelde barn og ungdoms deltakelse i idrett som i henhold til tradisjonelle forestillinger «tilhører» det motsatte kjønn, men også i tilfeller der barn og ungdom opplever at de selv har en glidende kjønnsidentitet og dermed faller utenfor forestillinger om hvordan «gutter» og «jenter» skal oppføre seg. At gutter og jenter kan oppleve ulik motivasjon for å drive trening og fysisk aktivitet, kan også henge sammen med de holdninger til gutter og jenters rolle i slike aktiviteter som eksisterer i miljøer utenfor idretten, også i media og populærkulturen. Her kan synet på gutter som konkurranseorienterte og spenningssøkende forsterkes, på samme måte som trening kan fremstilles som jenters viktigste redskap til en sunn og attraktiv kropp.

Rettferdig fordeling av materielle ressurser

I vår litteraturgjennomgang har vi ikke lyktes i å finne studier av hvordan materielle ressurser og tilgang til idrettsanlegg, eventuelt andre fasiliteter for barn og unges utøvelse av fritidsaktiviteter, kan påvirke gutter og jenters valg av slike aktiviteter. Dette representerer et åpenbart forskningsbehov.

Foreliggende forskning kan peke mot at gutter og jenter benytter idrettsanlegg og andre fasiliteter for fysisk aktivitet forskjellig, idet gutter ser ut til å trekkes mot egenorganisert aktivitet og såkalte livsstilsidretter som foregår utendørs, mens jenter i større grad bruker haller til idrettene de driver med.

Kulturell anerkjennelse uttrykt gjennom lik respekt for alle

Dette punktet, som omhandler kravet om lik respekt, er spesifisert til å dreie seg om anerkjennelse av kulturell ulikhet. Vi mener derfor at det passer å drøfte minoritetsjenters adgang til fritidsaktiviteter under dette punktet, selv om kravet om respekt som hovedregel bør gjelde alle former for ulikhet som kan manifestere seg i individet.

Når jenter med minoritetsbakgrunn kan bli utsatt for begrensninger i deltakelse i fritidsaktiviteter enten fra egen familie eller fordi de også tolker holdninger og preferanser enten hos foreldrene eller i innvandremiljøet som de tilhører, kan dette kreve at institusjonene endrer sin praksis for i større grad å tilrettelegge for disse barna og ungdommene i sin aktivitet. Hvor langt institusjonene skal gå i slike endringer, er et spørsmål som vi ikke kan drøfte i full utstrekning her. I utgangspunktet ville man tro at idrettens systematiske kjønnssegregering vil passe godt med holdningen om at jenter og kvinner gjerne kan drive fysisk aktivitet, som ifølge forskningen har dekning i islam. I denne rapporten har vi likevel uttrykt et misforhold mellom den norske idrettskulturens likestillingsideal og hensyn til religiøse og/eller kulturelle normer og praksiser som vedrører kjønn, og som gjør at minoritetsjenter og –kvinner kan finne en plass i dette likestillingsidealet.

Kulturkonflikten som hindrer minoritetsjenters deltakelse i idrett ser dermed ut til å ha andre og mer dyptgripende årsaker enn at jenter ikke får drive idrettsaktivitet sammen med gutter. I forskningen knyttes disse årsakene til minoritetsforeldrenes manglende kjennskap til idrett som en passende aktivitet for jenter, disse foreldrenes manglende integrasjon i de sosiale nettverk som idretten representerer og idrettens tilsvarende mangel på tilrettelegging for å inkludere foreldre med innvandrerbakgrunn i sine nettverk. Dette er forhold som i særlig grad berøres av paradokset om at individuell valgfrihet i likestillingsspørsmålet også innebærer en rett til å velge i tråd med tradisjonelle kjønnsroller. Det kan samtidig være grunn til å hevde at hvis foreldre og innvandremiljøer påvirker og til dels regulerer minoritetsjenters adgang til samfunnsarenaer, er ikke retten til autonome valg ivaretatt. Minoritetsjentenes manglende deltakelse på fritidsarenaen peker dermed mot en likestillingsutfordring, men denne utfordringen er ikke entydig eller ensidig forbundet med urettferdighet i innretningen av fritidsaktivitetene. Det er mulig at moskeer, som også er samfunnsinstitusjoner, vil kunne endre sin praksis

i påvirkning av foreldre og ungdommer i slike spørsmål. At religiøse samfunn er unntatt de generelle bestemmelsene i norsk likestillingslovgivning, mener vi ikke nødvendigvis skal tolkes som at de utelukkes fra å kunne bidra til målsettingene i norsk likestillingspolitikk.

Politisk medbestemmelse

Vi har ikke funnet studier i vår litteraturgjennomgang som omtaler ulikheter i gutter og jenters politiske medbestemmelse og innflytelse over fritidsaktiviteter.

Det er et tverrgående funn i forskning at gutter er mer fysisk aktive enn jentene, men (Nielsen et al., 2011) fastslår at det generelt foreligger lite kunnskap om årsakene til disse kjønnsforskjellene. Vi tror at vår litteraturgjennomgang i noen grad kan bidra til å bøte på denne mangelen på kunnskap, idet vi har presentert en rekke studier som viser at gutter og jenter blir møtt med biologisk funderte holdninger til kjønnsforskjeller i idrettsaktiviteter, og at dette bidrar til å forme stereotype maskulinitets- og femininitetsidealer. I den grad dette gjør at jenter eller gutter velger seg bort fra aktiviteter som de ellers kunne ha lyst til å prøve, har idretten en likestillingsutfordring. Vi kan ikke utelukke at det formidles rigide holdninger til iboende kjønnsulikhet og kjønnsidealer også i kulturfeltet, og at dette er med på å støte gutter bort fra denne typen aktiviteter. Dette har vi imidlertid ikke dekning for i vår litteraturstudie, hvor vi ikke har lyktes i å finne frem til forskning fra de siste ti år som omhandler kjønns- og likestillingsspørsmål i kulturfeltet. Vi kan uansett slå fast at *dersom* gutter møter slike holdninger som bidrar til å støte dem bort fra å delta på kulturarenaer, representerer dette en likestillingsutfordring på linje med at jenter opplever holdninger som kan bidra til å støte dem bort fra ulike idrettsaktiviteter fordi de blir stilt opp mot for smale eller for kjønnsstereotype feminine eller maskuline idealer. Likeledes kan det representere en likestillingsutfordring for barn og ungdom dersom man som individ opplever å ha en flytende kjønnsidentitet, som ikke rommes av de smale og heteronormative, biologisk funderte kjønnsidealene i idretten.

Forskningen som vi har funnet frem til i denne litteraturgjennomgangen, omhandler særlig idretten. Vi finner også grunn til kommentere idretten som fritidsarena her avslutningsvis, fordi denne arenaen fremstår som unik i det norske samfunnet med hensyn til hvordan aktiviteter og organisasjon er kjønnssegregert. Verken barnehage, skole, arbeidsliv eller øvrig foreningsliv følger slik kjønns-segregering, noe som gjør idretten enestående som samfunnsinstitusjon. Dette kjennetegnet ved idretten gjør at den også risikerer å komme i konflikt med hva NOU 2012: 15 betegner som en innretning som skaper størst mulig rettferdighet for alle individer, når dette ses i lys av kjønns- og likestillingspolitiske målsettinger. Idretten står samtidig i en særstilling blant alle typer formelt organiserte fritidsaktiviteter idet den favner så store andeler av alle barn og unge. Hvilke holdninger til kjønn og likestilling som disse barna og ungdommene møter i og gjennom idretten, vil derfor ha stor påvirkning på store deler av hvert årskull. Det kan umiddelbart fremstå som underlig og muligvis ikke formålstjenlig verken for individet eller for samfunnet som helhet at disse barna og ungdommene skal møte

så ulike holdninger til disse spørsmålene i henholdsvis skole eller barnehage og i idrett. Derfor blir det så viktig at også idretten bestreber seg på å motvirke holdninger og praksiser som vedrører kjønn, og som kan motvirke den generelle målsettingen om alles likestilte rett til mulighet for deltakelse i alle samfunnsinstitusjoner.

Forslag til videre forskning

På bakgrunn av litteraturgjennomgangen vi har presentert i denne rapporten anbefaler vi mer forskning på følgende tema eller problemstillinger som vedrører et kjønns- og likestillingsperspektiv på barn og ungdoms fritid, og utdyper dette nedenfor:

- Forskning om gutter og jenters likestilte rett til mulighet til deltakelse i fritidsaktiviteter utenfor den organiserte idretten, og særlig i amatørkulturfeltet representert ved dramagrupper, kor, korps og annen opplæring på instrument.
- Forskning på fordeling av og tilgang til materielle ressurser til anlegg og andre aktivitetsformål i men også utenfor idretten, og som kan ha betydning for gutter og jenters tilgang til ulike typer fritidsaktiviteter.
- Forskning som undersøker barn og unges egne forklaringer på valg av fritidsaktiviteter, når dette ses i et kjønns- og likestillingsperspektiv.
- Forskning på hvordan forskjellsbehandling av menn og kvinner i toppidretten kan tenkes å ha følger for hvordan gutter og jenter finner seg til rette i barne- og ungdomsidretten.
- Hvordan maskulinitets- og femininitetsidealer i idretten påvirker unge gutter.

I denne rapporten har vi vist en åpenbar skjevhet i andel forskning på idrett og forskning som omhandler øvrige fritidsaktiviteter for barn og unge. Organisasjonene utenfor idretten har ikke den samme oppslutningen i deltakelse, men har kulturelt og demokratisk bidratt til utviklingen av den norske velferdsstaten og dermed også til de likestillingsidealer som preger det norske samfunnet i dag. Med unntak av studier fra enkelte aktive forskere og Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig organisering, er forskning på denne typen frivillige organisasjoner svært liten i Norge så vel som i Norden. Gitt den betydningen religiøse, samfunnsrettede og kulturorienterte organisasjoner har for enkeltmenneskers liv og deres opplevelse av tilhørighet og mening i tilværelsen, er det generelle fraværet av forskning på organisasjoner som Speiderforbundet, 4H, Natur og Ungdom, barne- og ungdomsbevegelser i religiøse organisasjoner og korpsbevegelsen påfallende.

En mulig fremgangsmåte i møte med organisasjonene som tilbyr fritidsaktiviteter for barn og ungdom kan være å kartlegge eksisterende, likestillingsfremmende tiltak, praksiser og rutiner i organisasjonene. Eksempler på dette kan være rekrutteringsfremstøt/kampanjer, representasjonsregler i styrer, utvalg og komiteer, egne aktiviteter for barn og unge av ett kjønn (guttegrupper, jentegrupper) som har

likestillingsbegrunnelse, tilbud hvor barn og unge av ulike kjønn deltar sammen, hvor også dette har likestillingsbegrunnelse, egne planer, kurs eller tiltak for å fremme respekt og likeverd mellom kjønn (for eksempel å motvirke seksuell trakassering eller bevisstgjøre barn og ungdom om kjønnsstereotyper og kjønnsnormer), tilgang på trenere, ledere, instruktører eller materielle ressurser (garde-rober, overnattingsfasiliteter, treningsarenaer eller annet). Med vektleggingen av foreldreinvolvering i idrett som vi har funnet i vår litteraturgjennomgang, kan også slike spørsmål være relevante i undersøkelse av innsats for likestilling i organisasjonene. Også kropsbevegelsen er kjent for å ha bred foreldreinvolvering, og slike spørsmål kan derfor ha relevans også for barn og ungdoms valg av kulturaktiviteter.

Vår gjennomgang av forskning viser også at det er mangel på studier som ser nærmere på hvorvidt kjønnede normer og forventninger kan påvirke barn og ungdoms tilgang til ressurser og muligheter innenfor visse fritidsaktiviteter. Det er eksempelvis påfallende at man har kunnskap om hvordan kvinnelige toppidrettsutøvere har andre forutsetninger for å utøve sin idrett enn mannlige toppidrettsutøvere, men ikke hvorvidt dette kan påvirke tilbudet som gis barn og unge. Den norske idrettsmodellen er basert på et prinsipp om at toppidrett og breddeidrett gjensidig går hånd i hånd og styrker hverandre, og man må derfor anta at likestillingsutfordringer i toppidretten også kan påvirke det som foregår i breddeidretten. Eksempelvis kan man se for seg at ungdomsidretten, der fokuset på utvikling av fremtidig potensielle toppidrettsutøvere øker, kan være en arena der unge gutter og jenter ikke blir møtt med samme vilkår om talentutvikling ofte skjer i forlengelsen av toppidrettens rammer og ressurser. I den forbindelse kan det også være hensiktsmessig med bedre innsikt i hvordan *tilgang* til ulike typer idrettsanlegg er fordelt. Benytter for eksempel jenter seg i mindre grad av fotballbaner fordi klubbene prioriterer å gi guttene mer tid? Dersom dette ikke skulle være tilfellet, har man likevel begrenset kunnskap om hvorvidt ulik bruk av idretts- og kulturanlegg mellom gutter og jenter innebærer en kjønnsmessig skjevfordeling av statlige midler til barn og unge. Dette er eksempler på noen typer spørsmål som bør belyses rettet mot det institusjonelle nivået.

I utvalget av forskningsarbeid som vi har funnet, er det mange eksempler på studier av kjønns- og likestillingsutfordringer i idretten, mens studier av tilsvarende problemstillinger i fritidsaktiviteter utenfor idretten er nesten fraværende. For idretten, og for så vidt også for studiene som omhandler dette temaet i organisasjoner og på fritidsarenaer utenfor idretten, er det vanligst å slå fast at kjønnsforskjeller finnes, men disse forskjellene forklares i liten grad. Når forklaringer presenteres, er disse knyttet til sosioøkonomisk status, og, for noen studiers vedkommende, til andre bakgrunnsfaktorer som religion og kulturelle praksiser. Disse faktorene har det til felles at de kan måles gjennom spørreskjema eller registre, og deretter gjøres til gjenstand for kvantitativ analyse. På denne måten kan forskningen fastslå sammenhenger mellom og effekten av ulike bakgrunnsfaktorer, men vil alltid stå igjen med en del av effekten som uforklart. Summen av vår litteraturgjennomgang viser at forskningen er kommet forholdsvis kort i å

undersøke denne «restkategorien» av mulige forklaringer i de kvantitative studiene over gutter og jenters deltakelse i ulike aktiviteter.

En årsak til dette er åpenbart at bare svært få studier får ungdommene selv i tale. Dette påpekes også i flere studier vi har gjennomgått. I denne rapporten har vi gjennomgått flere kvalitative intervjustudier som tar sikte på å undersøke minoritetsjenters manglende deltakelse, og som gjør dette ved å snakke med voksne trenere, ledere, byråkrater i bydelsadministrasjonen eller idretten. Vi sier ikke at dette er feil tilnærming til problemstillingen, ettersom voksne som fyller disse rollene, har viktige erfaringer og betraktninger over temaet. Likevel er det påfallende at jentene selv ikke bare er borte fra idretten, men også fra forskningen. Vi etterlyser derfor forskning som i større grad søker å finne frem til jenters egne forklaringer på jenters underrepresentasjon i idrett, og diskutere dette i et kjønns- og likestillingsperspektiv. Blant profesjonelle utøvere i kulturfeltet finnes begge kjønn representert, noe som gir grunnlag for å spørre om selv om unge gutter deltar i slike fritidsaktiviteter i mindre grad enn jenter, kan guttene ha en større sjanse for å «komme lenger» i disse aktivitetene, sammenlignet med jenter. Også dette reiser interessante kjønns- og likestillingsrelaterte problemstillinger, som ifølge denne foreliggende litteraturgjennomgangen er helt utforskede.

Litteratur

- Agergaard, S. & Sørensen, J. K. (2009, 2009/11/01). The dream of social mobility: ethnic minority players in Danish football clubs. *Soccer & Society*, 10(6), 766-780. <https://doi.org/10.1080/14660970903239966>
- Alsarve, D. (2018, 2018/11/22). Addressing gender equality: enactments of gender and hegemony in the educational textbooks used in Swedish sports coaching and educational programmes. *Sport, Education and Society*, 23(9), 840-852. <https://doi.org/10.1080/13573322.2017.1280012>
- Anderson, E. (2008). «I Used to Think Women Were Weak”: Orthodox Masculinity, Gender Segregation, and Sport. *Sociological Forum*, 23(2), 257-280. <https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2008.00058.x>
- Apelmo, E. (2014). En chans att vara med som alla andra. *Svensk Idrottsforskning*, 23(1).
- Bakken, A. (2017). Ungdata 2017. I. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. (2018). *Ungdata 2018. Nasjonale resultater* (NOVA Rapport). NOVA.
- Bakken, A. (2019). *Idrettens posisjon i ungdomstida* (NOVA Rapport). NOVA.
- Bonnesen, L. (2018). Social Inequalities in Youth Volunteerism: A Life-Track Perspective on Danish Youths. *Voluntas: International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations*, 29(1), 160–173. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9934-1>
- Broch, T. B. (2013). Fra Hollywood til håndballhallen: Mediebruk i et norsk guttehandballag.
- Broch, T. B. (2015). The Cultural Significance of a Smile: An Ethnographic Account of How Sport Media Inspires Girls' Sport Praxis. *YOUNG*, 23(2), 154-170. <https://doi.org/10.1177/1103308815569388>
- Broch, T. B. (2017). Et kulturperspektiv på sport. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(02), 114-131. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-02-02>
- Broström, A. W. (2016). Learning to lead: the transition from participant to leader within the Swedish scout movement. *World Leisure Journal*, 58(1), 12-27. Hentet fra <https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=s3h&AN=113084571&site=ehost-live>
- Bäckström, Å. (2013). Gender Manoeuvring in Swedish Skateboarding: Negotiations of Femininities and the Hierarchical Gender Structure. *YOUNG*, 21(1), 29-53. <https://doi.org/10.1177/1103308812467670>
- Bäckström, Å. & Nairn, K. (2018). Skateboarding beyond the limits of gender? Strategic interventions in Sweden. *Leisure Studies*, 37(4), 424-439. <https://doi.org/10.1080/02614367.2018.1462397>
- Connell, R. (2002). *Gender*. Cambridge: Polity.
- Delisle Nyström, C., Larsson, C., Alexandrou, C., Ehrenblad, B., Eriksson, U., Friberg, M., Löf, M. (2018). Results from Sweden's 2018 Report Card on Physical Activity for Children and Youth. *Journal of Physical Activity & Health*, 15, S413-S414. Hentet fra <https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=s3h&AN=133221342&site=ehost-live>

- Dolva, A.-S. (2013). Fritidsaktivitet for ungdom med utviklingshemming: hvilke muligheter blir brukt? *Ergoterapeuten*, (Årg. 56, nr. 6), 36-43 : ill., port.
- Dolva, A.-S. (2016). Beretninger om fritid – fra ungdom med utviklingshemming. *Spesialpedagogikk*, (Årg. 81, nr. 1), 59-71.
- Ekholm, D., Dahlstedt, M. & Rönnbäck, J. (2019). Problematizing the absent girl: sport as a means of emancipation and social inclusion. *Sport in Society*.
<https://doi.org/10.1080/17430437.2018.1505870>
- Eliasson, I. (2011). Gendered socialization among girls and boys in children's football teams in Sweden. *Soccer & Society*, 12(6), 820-833.
<https://doi.org/10.1080/14660970.2011.609682>
- Eliasson, I. (2017). The gap between formalised children's rights and children's real lives in sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 52(4), 470-496.
<https://doi.org/10.1177/1012690215608516>
- Engebrigtsen, A. & Fuglerud, Ø. (2009). *Kultur og generasjon: tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforl.
- Eriksen, I. M. og Frøyland, L. R. (2017). *Levende drabantbyer. Ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i flerkulturelle lokalsamfunn*. Rapport 2017-1. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eriksen, I. M. og Seland, I. (2019): Ungdom, kjønn og fritid. NOVA-rapport 6/19. Oslo: NOVA Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, OsloMet – storbyuniversitetet. Oslo: NOVA.
- Fauske, H.; Vestby, G. M. og Carlsson, Y. (2009). *Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, delmokratisk deltakelse og innflytelse*. Utredning fra ekspertgruppe nedsatt av Barne- og likestillingsdepartementet januar 2008. Rapport 2009. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Ferry, M. & Lund, S. (2018, 2018/03/24). Pupils in upper secondary school sports: choices based on what? *Sport, Education and Society*, 23(3), 270-282.
<https://doi.org/10.1080/13573322.2016.1179181>
- Forsberg, L. & Tebelius, U. (2011). The riding school as a site for gender identity construction among Swedish teenage girls. *World Leisure Journal*, 53(1), 42-56. Hentet fra
<https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=s3h&AN=60842733&site=ehost-live>
- Gough, D. & Thomas, J. (2013). Commonality and diversity in reviews. I: Gough, D.; Oliver, S. & Thomas, J. (red.) *An introduction to systematic reviews* (35-65). London: Sage.
- Grahn, K. (2014, 2014/08/18). Youth athletes, bodies and gender: gender constructions in textbooks used in coaching education programmes in Sweden. *Sport, Education and Society*, 19(6), 735-751. <https://doi.org/10.1080/13573322.2012.722549>
- Grahn, K. (2016). Gendered body ideals in Swedish competitive youth swimming: negotiating and shifting symbolic boundaries. *Sport in Society*, 19(5), 680-694.
<https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1073947>
- Green, K., Thurston, M., Vaage, O. & Roberts, K. (2015). '[We're on the right track, baby], we were born this way!' Exploring sports participation in Norway. *Sport, Education & Society*, 20(3), 285-303. <https://doi.org/10.1080/13573322.2013.769947>
- Hanstad, D. V. (2011). *Norsk idrett : indre spenning og ytre press*. Oslo: Achilles.

- Hjorthol, R. & Fyhri, A. (2009). Do organized leisure activities for children encourage car-use? *Transportation Research Part A: Policy & Practice*, 43(2), 209-218. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2008.11.005>
- Hovden, J. (2015). «Hvorfor har jeg mindre betalt på damesiden når jeg gjør eksakt samme jobb?» Kjønne maktformer og praksiser i topptrenervirksomheten. I S. A. Sæther (Red.), *Trenerroller*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hovden, J. & von der Lippe, G. (2019, 2019/04/03). The gendering of media sport in the Nordic countries. *Sport in Society*, 22(4), 625-638. <https://doi.org/10.1080/17430437.2017.1389046>
- Huang, L.; Ødegård, G.; Hegna, K.; Svagår, V. m.fl. (2017). *Unge medborgere. Demokratiforståelse, kunnskap og engasjement blant 9. klassinger i Norge*. The International Civic and Citizenship education Study (ICCS) 2016. NOVA-rapport nr. 15/2017. Oslo: NOVA Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, OsloMet – Storbyuniversitetet. Oslo: NOVA.
- Jakobsen, A. M. & Evjen, E. (2018). Gender differences in motives for participation in sports and exercise among Norwegian adolescents. *Baltic Journal of Health & Physical Activity*, 10(2), 92-101. Hentet fra <https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=s3h&AN=131673822&site=ehost-live>
- Johansen, D. L. N.; Christensen, B.F. N.; Fester, M.; Kock, B. m.fl. (2018). Results from Denmark's 2018 Report Card on Physical Activity for Children and Youth. *Journal of Physical Activity and Health* 15(suppl 2) 341-343.
- Langseth, T. (2014). Den unge mannen og havet. I G. v. d. Lippe & H. Hognestad (Red.), *Kjønns makt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus.
- Larneby, M. (2016). Transcending gender hierarchies? Young people and floorball in Swedish school sport. *Sport in Society*, 19(8-9), 1202-1213. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1159194>
- Larsen, Y. & Røthing, Å. (2016). Et inkluderende fellesskap? – En kvantitativ studie av minoritetsjenter i videregående opplæring i Oslo og deltakelse i idrett. I: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Larsson, H., Redelius, K. & Fagrell, B. (2011). Moving (in) the heterosexual matrix. On heteronormativity in secondary school physical education. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 16(1), 67-81. Hentet fra <https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=s3h&AN=56039352&site=ehost-live>
- Limstrand, T. & Rehrer, N. J. (2008). Young people's use of sports facilities: A Norwegian study on physical activity. *Scandinavian Journal of Public Health*, 36(5), 452-459. <https://doi.org/10.1177/1403494807088455>
- Lippe, G. v. d. (2014). En kritisk medieanalyse av Marit Breiviks seire og tap fra 1998-2008 i et kjønns perspektiv. I G. v. d. Lippe & H. Hognestad (Red.), *Kjønns makt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus.
- Marcussen, J. (2014). Friluftsliv, arbeidsmarked og kjønnsfordeling. I G. v. d. Lippe & H. Hognestad (Red.), *Kjønns makt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus.
- Meld. St. 7. (2015-2016). *Likestilling i praksis — Like muligheter for kvinner og menn* (St.meld. ... (online)). Oslo: Departementenes servicesenter.
- Mjaavatn, P. E. (2016). Changes in children's preferences for outdoor activities: a longitudinal study. *Leisure/Loisir: Journal of the Canadian Association for Leisure Studies*, 40(2), 225-244. Hentet fra

<https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=s3h&AN=117632739&site=ehost-live>

Nielsen, G., Pfister, G. & Bo Andersen, L. (2011). Gender differences in the daily physical activities of Danish school children. *European Physical Education Review*, 17(1), 69-90. <https://doi.org/10.1177/1356336X11402267>

Nielsen, S. F., Nielsen, G., Ottesen, L. S. & Thing, L. F. (2018). No Structure without Culture? A Survey Study of 15–19 Year Olds' Practices, Preferences and Perceptions of Physical Activity in a Danish Upper Secondary School. *Young*, 26(5), 444-464. <https://doi.org/10.1177/1103308817734456>

Norges Idrettsforbund. (2018). *Norsk idretts nøkkeltall*. Oslo.

NOU 2012: 25 *Politikk for likestilling*. Utredning levert av et offentlig oppnevnt utvalg til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 25. september 2012. Oslo: BLD.

Orupabo, J. (2014). Interseksjonalitet i praksis: Utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning. *Sosiologisk tidsskrift* 22(4), 329-351.

Plymoth, B. (2012). Gender in equestrian sports: an issue of difference and equality. *Sport in Society*, 15(3), 335-348. <https://doi.org/10.1080/17430437.2012.653204>

Pyykkönen, M. (2012). Freedom, civility and activeness : on the government of leisure self-formation of Finnish multicultural youth. *Nordic journal of migration research [elektronisk ressurs]*, (Vol. 2, no. 1), 16-25.

Sisjord, M. K. (2014). Jentesatsning i snowboard. I G. v. d. Lippe & H. Hognestad (Red.), *Kjønnsmakt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus.

Sisjord, M. K., Fasting, K. & Sand, T. S. (2011). Inkludering av ungdom med minoritetsbakgrunn i NIF-organisert idrett.

Skille, E. & Østerås, J. (2011). What does sport mean to you? Fun and other preferences for adolescents' sport participation. *Critical Public Health*, 21(3), 359-372. <https://doi.org/10.1080/09581591003797111>

Skirstad, B. (2014). Er kvinner underrepresentert i norsk idrettsledelse? I G. v. d. Lippe & H. Hognestad (Red.), *Kjønnsmakt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus.

Skogvang, B. O. (2014). «Herrefotballnormen» gir ulik status for kvinner og menn som spiller fotball på elitenivå IG. v. d. Lippe & H. Hognestad (Red.), *Kjønnsmakt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus.

Skrubbeltrang, L. S. (2018). Marginalized gender, marginalized sports – an ethnographic study of SportsClass students' future aspirations in elite sports. *Sport in Society*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/17430437.2018.1545760>

Solish, A.; Perry, A. & Minnes, P. (2010). Participation of Children with and without Disabilities in Social, Recreational and Leisure Activities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 23, 226-236.

SSB (2012). Døgnet rundt fra 1971 til 2010. *Samfunnsspeilet* 4/2012. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

SSB (2013). Unge har mer fritid, men savner samvær. *Samfunnsspeilet* 2/2013, 2-8. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Stefansen, K., Smette, I. & Strandbu, Å. (2016). «De må drive med noe»: Idrettens mening i ungdomstida, fra foreldrenes perspektiv. I Ø. Seippel, M. K. Sisjord & Å. Strandbu (Red.), *Ungdom og idrett* (s. 232-246). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Strandbu, Å., Bakken, A. & Sletten, M. A. (2017). Exploring the minority–majority gap in sport participation: different patterns for boys and girls? *Sport in Society*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/17430437.2017.1389056>
- Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P. L., Seippel, Ø. & Dalen, H. B. (2017). Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(2), 132-151.
- Strategiutvalget for idrett. (2016). *Statlig idrettspolitik inn i en ny tid*. Kulturdepartementet.
- Säfvenbom, R. & Jordalen, G. (2017). *Ung og aktiv i Oslo*. Norges idrettshøgskole.
- Thorell, G., Augustsson, C., Stråhlman, O. & Morgan, K. (2018). The Swedish riding school: a social arena for young riders. *Sport in Society*, 21(9), 1416-1431. <https://doi.org/10.1080/17430437.2017.1390564>
- Tjønndal, A. (2018). Jenter på brett. Jenteskate som endringsprosess og alternativ til organisert ungdomsidrett *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, (2).
- Trysnes, I. (2010). Å campe med Gud : En studie av kristne sommerstevner på Sørlandet. I.
- Ulset, G. (2011). Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon: et medvirkningsperspektiv. *Fontene forskning : et tidsskrift fra Fellesorganisasjonen (FO)*, (Nr. 1), 18-31 : port.
- Van Tuyckom, C., Scheerder, J. & Bracke, P. (2010). Gender and age inequalities in regular sports participation: A cross-national study of 25 European countries. *Journal of Sports Sciences*, 28(10), 1077-1084. <https://doi.org/10.1080/02640414.2010.492229>
- Walseth, K. (2008). Bridging and bonding social capital in sport - experiences of young women with an immigrant background. *Sport, Education & Society*, 13(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/13573320701780498>
- Walseth, K. (2011). Minoritetsjenter i idretten – status og utfordringer. I D. V. Hanstad (Red.), *Norsk idrett : indre spenning og ytre press*. Oslo: Akilles.
- Walseth, K. & Strandbu, Å. (2014). Young Norwegian-Pakistani women and sport: How does culture and religiosity matter? *European Physical Education Review*, 20(4), 489-507. <https://doi.org/10.1177/1356336X14534361>
- Wendelborg, C.; Caspersen, J.; Mordal, S.; Ljusberg, A.-L. m.fl. (2018). *Lek, læring og ikke-pedagogikk for alle. Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen i Norge*. Rapport 2018. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Younis, T. (2010). På lag? Minoritetsjenter som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, (02), 136-147.
- Yuval-Davis, N. (2007). Intersectionality, Citizenship and Contemporary Politics of Belonging. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 10(4), 561-574.
- Ødegård, G., Bakken, A. & Strandbu, Å. (2016). *Idrettsdeltakelse og trening blant ungdom i Oslo : Barrierer, frafall og endringer over tid*.
- Ødegård, G. & Fladmoe, A. (2017). Samfunnsengasjert ungdom: Deltakelse i politikk og organisasjonsliv blant unge i Oslo. I.
- Øia, T. & Fauske, H. (2010). *Oppvekst i Norge* (2. rev. utg. utg.). Oslo: Abstrakt.

Summary

A gender equality perspective on children and youth's leisure activities

This report summarizes 82 Norwegian and Nordic studies from the last ten years investigating whether boys and girls (aged under 25) have equal opportunity to participate in leisure activities.

A systematic literature research was set up in the following databases: Scopus, SOCIndex, Academic Search ultimate, SPORTDiscuss and International Bibliography of Theatre and Dance along with one Norwegian, one Danish, one Swedish and one Nordic database (Oria, Den danske forskningsdatabase, SwePub, Norart). In addition, the researchers went through reference lists in published articles and research reports found in the systematic database search to supplement the literature sample.

This approach resulted in a majority of studies on sports and organised physical activity for children and youth, while only a few studies on voluntary organisations for young people were detected. Our literature search yielded no studies on amateur cultural activities, like music practice (choir, marching bands, instrument lessons or orchestras), drama groups or dance. Gender perspectives proved to be relevant for a significant proportion of the sports studies, but almost absent from studies on voluntary organisations.

Statistics show that the great majority of Norwegians boys and girls participate in sports activities during childhood and adolescence. However, participation decline from the onset of teenage years for both genders, and the decline among girls is steeper than for boys. Soccer, handball and skiing are the most popular organised sports for both genders, although boys outnumber girls in soccer, and the number of girls playing handball is twice the number of boys. Whereas boys seem to favour soccer above many other physical activities, girls are present in smaller, but almost equal proportions in many different sports. At the same time, some sports activities like gymnastics and horseback riding appear monopolised by girls, and vice versa for martial arts and motorized sport, like trial, among the boys.

About one third of Norwegian children and youth participate in amateur cultural activities (see above), where girls tip the gender balance by almost 3:1. One in ten children or adolescents has a membership in traditional voluntary organisations like scouts or 4H, and about one-third among teenagers between 13 and 16 go regularly to a youth club. No major gender imbalance mark these leisure activities.

The main finding based on these statistics is therefore that boys and girls differ in their main choice of leisure activities, namely sports and amateur culture. Research literature point to the almost all-encompassing and structured gendered division of sports activities, and describe this institutional arrangement based on biological gender differences. Other studies build on this gendered structure for

empirical research on gender roles, norms and attitudes formed by narrow and stereotyped ideals of masculine and feminine in sports. While both boys and girls seem to choose sports and physical activity for the fun they get from it, stereotyped gender ideals may affect how they are treated and how they feel once they are part of such an organised activity, including their motivation to go on and, for some, eventually to become a professional athlete.

While gender imbalance in any given societal institution does not necessarily represent an equality problem in itself, the notion that boys and girls cannot freely choose activities based on individual preferences constitute such a problem. Organised sports in Norway may represent such challenges to gender equality, not only because the overall gender segregation in sports is unique among societal institutions for young people. Attitudes and respect for gender differences and identities both inside and outside sports may grow from this institutional segregation, strengthened by the fact that most young people are part of organised sports for a shorter or longer period of their formative years.

Another challenge to gender equality present in organised sport activities for children and young people in Norway and the Nordic countries is the underrepresentation of girls from ethnic and cultural minority background in these activities. While the reasons for this underrepresentation are complex, organisers of sports activities for young people may need to develop their strategies to facilitate for this particular group, by involving immigrant parents in different ways. The absence of minority girls in these activities can thus be formulated as a more general problem of social inequality coupled with diverging views on Western or Scandinavian values and ways of life, manifesting itself in gendered terms.

Based on our literature review, we recommend that future research concentrate on:

- Research on leisure activities for young people in general and in particular studies on amateur cultural activities.
- Research on economic or physical facilities (halls, buildings, tracks, fields etc.) available for leisure activities (sports and other activities) that may affect girls and boys' participation in those activities.
- Research on young people's own reflections and understanding of how they choose and cultivate leisure activities in a gender equality perspective.
- Research on how gender differences in professional sports may affect sports for children and youth.
- Research on how ideals of masculine and feminine in sports affect young boys.

Vedlegg 1: Søkestrenger

Med bistand fra bibliotekjeneren ble det utviklet følgende detaljerte søkestrenger innenfor fem temaer for å finne relevante treff for prosjektet problemstilling. Utgangspunktet var å forsøke å lage så brede søkestrenger som mulig for å fange opp alle relevante varianter av begrepsbruk. Under følger oversikt over søkeord som ble benyttet i de ulike søkestrengene.

1) Barn og ungdom

Engelsk

child* OR youth* OR teen* OR young* OR adolescen* OR boy* OR girl*

Norsk

barn* OR ung* OR ungdom* OR tenår* OR gutt* OR jente*

Dansk

børn* OR ung* OR ungdom* OR teenage* OR dreng* OR pige*

Svensk

barn* OR ung* OR ungdom* OR tonår* OR pojk* OR flick*

2) Fritid

Engelsk

leisure OR recreation OR participation OR "free time" OR sport* OR voluntar* OR music* OR drama* OR theater* OR band* OR club* OR football* OR soccer* OR handball* OR ski* OR instrument* OR "cultural activit*" OR scout* OR gym* OR photo* OR "youth clubs" OR board* OR dance* OR "martial arts" OR boxing* OR "religious club" OR choir OR "self-organized" OR "risk-sport" OR "extreme sport" OR fitness*)

Norsk

fritid* OR delta* OR sport* OR idrett* OR frivillig* OR lag* OR organisasjon* OR forening* OR musikk* OR drama* OR teater* OR dans* OR band* OR klubb* OR football* OR håndball* OR Instrument* OR kulturaktivitet* OR speider* OR sfo* OR aks* OR film* OR foto* OR ungdomsklubb* OR board* OR brett* OR kampsport* OR boksing* OR menighet* OR religiøs* OR k OR * OR selvorganiser* OR egenorganiser* OR risikosport* OR ekstremsport* OR fitness* OR treningssenter* OR helsestudio*

Dansk

fritid* OR delta* OR sport* OR idrett* OR frivillig* OR organisation* OR lag* OR forening* OR musikk* OR drama* OR teater* OR dans* OR band* OR klub* OR fodbold* OR håndbold* OR instrument* OR kultur* OR spejder* OR film* OR foto* OR ungdomsklub* OR board* OR kampsport* OR boksning* OR menighed* OR religiøs* OR kor* OR selvorganiser* OR risikosport* OR ekstremsport* OR fitness*

Svensk

fritid* OR rekreation* OR delta* OR sport* OR idrott* OR frivill* OR organisation* OR förening* OR musik* OR drama* OR teater* OR dans* OR band* OR fotboll* OR handboll* OR instrument* OR kultur* OR scout* OR film* OR foto* OR ungdomsklubb* OR board* OR kampsport* OR boxning* OR församling* OR religiös* OR kör* OR självorganis* OR risikosport* OR ekstremsport* OR fitness* OR gym*

3) Kjønn

Engelsk

gender* OR sex* OR male* OR female* OR man* OR woman* OR masculin* OR feminine* OR homo* OR lesbian* OR trans* OR queer* OR roles* heteronormative* OR stereotyp* OR power* OR cis OR bisex*

Norsk

kjønn* OR seksual* OR mann* OR kvinne* OR maskulin* OR feminin* OR homo* OR lesb* OR trans* OR skeiv* OR queer* OR rolle* OR heteronorm* OR stereotyp* OR makt* OR cis* OR biseks*

Dansk

køn* OR seksual* OR mand* OR kvinde* OR maskulin* OR feminin* OR homo* OR lesb* OR trans* OR queer* OR rolle* OR heteronorm* OR stereotyp* OR magt* OR cis* OR biseks*

Svensk

kön* OR genus* OR seksual* OR man* OR kvinn* OR maskulin* OR feminin* OR homo* OR lesb* OR trans* OR queer* OR roll* OR heteronorm* OR stereotyp* OR makt* OR cis* OR biseks

4) Geografisk område

Engelsk

nordic* OR scandinav* OR norw* OR swed* OR denmark* OR danish*

Norsk

nordisk* OR skandinav* OR norsk* OR svensk* OR dansk* OR sverig* OR danmark*

Dansk

nordisk* OR skandinav* OR norsk* OR svensk* OR dansk* OR sverig* OR danmark*

Svensk

nordisk* OR skandinav* OR norsk* OR svensk* OR dansk* OR sverig* OR danmark*

5) Likestilling

Engelsk

equal* OR inclusion* OR exclusion* OR discriminat* OR barrier* OR minorit* OR majori* OR othering* OR marginal* OR hegemon*

Norsk

likestil* OR inkluder* OR ekskluder* OR diskrimi* OR utestegn* OR minorit* OR majorit* OR andregjør* OR marginal* OR hegemon*

Dansk

ligestil* OR inkluder* OR ekskluder* OR diskrimi* OR udestegn* OR minorit* OR majorit* OR andetgør* OR marginal* OR hegemon*

Svensk

jämstäl* OR inkluder* OR ekskluder* OR diskrimi* OR uteslut* OR minorit* OR majorit* OR marginal* OR hegemon*

Vedlegg 2: Gjennomføring av søk

Søkestrengene og kombinasjonen av dem måtte tilpasses begrensningene i hver enkelt database da noen har maksimumsgrense på antall kombinasjoner, antall tegn osv.

Søkelogg

Database	Søkestreng	Kommentar	Importert	Dato og brutto N importert
Oria	(barn OR ung*) OG (likestil* OR kjønn* OR diskrimin*) OG (fritid OR idrett) (barn OR ung*) OG (likestil* OR kjønn* OR diskrimin*) OG (fritid OR kultur*) (barn OR ung*) OG (likestil* OR kjønn* OR diskrimin*) OG (fritid AND kultur*) (barn OR ung*) OG (likestil* OR kjønn* OR diskrimin*) OG (sfo OR aks) (barn OR ung*) OG (likestil* OR kjønn* OR diskrimin*) OG (SFO OR AKS)	Databasen gir mulighet for å bruke inntil seks parallelle søke-strenger, men dette viste seg umulig i praksis. Treff ble oppnådd med maks tre parallelle søke-strenger med inntil tre parallelle grupper av søke-ord i hver streng. Oria tillater trunkering av maks fem søkeord i hvert søk, uavhengig av antall søkestrenger som benyttes parallelt i søket.	Søk gjennomgått og sortert på relevans før import til EndNote.	N: 56
Den danske forsknings-database	(børn* OR ung* OR ungdom* OR teenage* OR dreng* OR pige*) AND (køn* OR seksual* OR mand* OR kvinde* OR maskulin* OR feminin* OR homo* OR lesb* OR trans* OR queer* OR rolle* OR heteronorm* OR stereotyp* OR magt* OR cis* OR biseks*) AND (fritid* OR delta* OR sport* OR idrett* OR frivillig* OR organisation* OR lag* OR forening* OR musikk* OR drama* OR teater* OR dans* OR band* OR klub* OR fotball* OR håndbold* OR instrument* OR kultur* OR spejder* OR film* OR foto* OR ungdomsklub* OR board* OR kampsport* OR boksning* OR menighet* OR religiøs* OR kor* OR selvorganiser* OR risikosport* OR ekstremsport* OR fitness*) AND (ligestil* OR inkluder* OR ekskluder* OR diskrimi* OR udestegn* OR minorit* OR majorit* OR andetgør* OR marginal* OR hegemon*)	Kun mulig å kombinere tre søkestrenger. Prioritert målgruppe, felt og kjønn som variabel	Kun importert treff fra fagfelt «Social Sciences» og «Humanities», samt tidsskriftsartikler fra 2008 og utover.	25.01.2019, N: 24

Database	Søkestreng	Kommentar	Importert	Dato og brutto N importert
Swepub	(barn* OR ung* OR ungdom* OR tonår* OR pojk* OR flick*)(kön* OR genus* OR seksual* OR man* OR kvinn* OR maskulin* OR feminin* OR homo* OR lesb* OR trans* OR queer* OR roll* OR heteronorm* OR stereotyp* OR makt* OR cis* OR biseks)(fritid* OR rekreasjon* OR delta* OR sport* OR idrott* OR frivill* OR lag* OR organisation* OR förening* OR musik* OR drama* OR teater* OR dans* OR band* OR fotball* OR handball* OR instrument* OR kultur* OR scout* OR film* OR foto* OR ungdomsklubb* OR board* OR kampsport* OR boxning* OR församling* OR religiös* OR kör* OR självorganis* OR risikosport* OR ekstremisport* OR fitness* OR gym*)(jämstäl* OR inkluder* OR ekskluder* OR diskrimi* OR uteslut* OR minorit* OR majorit* OR marginal* OR hegemon*)	Søkt i fritekst. Ikke inkludert geografi da basen uansett er Svensk	Uhåndterlig mengde treff. Kun importert forskningsartikler fra 2010 og utover pga. begrensede sorteringsmuligheter	23.01.2019 N: 42
Norart	«Fritid AND (ung? OR barn?)»	Svært begrenset hvor mange søkekriterier og søkeord databasen håndterer	Importert treff fra og med 2008	22.01.2019. N: 44
Scopus	(child* OR youth* OR teen* OR young* OR adolescen* OR boy* OR girl*) AND (gender* OR sex* OR male* OR female* OR man* OR woman* OR masculin* OR feminine* OR homo* OR lesbian* OR trans* OR queer* OR roles* heteronormative* OR stereotyp* OR power* OR cis OR bisek*) AND (leisure OR recreation OR participation OR "free time" OR sport* OR voluntar* OR music* OR drama* OR theater* OR band* OR club* OR football* OR soccer* OR handball* OR ski* OR instrument* OR "cultural activit*" OR scout* OR gym* OR photo* OR "youth clubs" OR board* OR dance* OR "martial arts" OR boxing* OR "religious club" OR choir OR "self-organized" OR "risk-sport" OR "extreme sport" OR fitness*) AND (nordic* OR scandinav* OR norw* OR swed* OR denmark* OR danish*)	Ekskludert "likestilling" som søkeord da dette ekskluderte for mange bidrag	Importert treff fra og med 2008. Inkludert kun fagfeltene «Social sciences» og «Arts and humanities»	25.01.2019. N: 96
SOCIndex	(child* OR youth* OR teen* OR young* OR adolescen* OR boy* OR girl*) AND (gender* OR sex* OR male* OR female* OR man* OR woman* OR masculin* OR feminine* OR homo* OR lesbian* OR trans* OR queer* OR roles* heteronormative* OR stereotyp* OR power* OR cis OR bisek*) AND (leisure OR recreation OR participation OR "free time" OR sport* OR voluntar* OR music* OR drama* OR theater* OR band* OR club* OR football* OR soccer* OR handball* OR ski* OR instrument* OR "cultural activit*" OR scout* OR gym* OR photo* OR "youth clubs" OR board* OR dance* OR "martial arts" OR boxing* OR "religious club" OR choir OR "self-organized" OR "risk-sport" OR "extreme sport" OR fitness*) AND (nordic* OR scandinav* OR norw* OR swed* OR denmark* OR danish*)	Ekskludert "likestilling" som søkeord da dette ekskluderte for mange bidrag	Ekskludert irrelevante fagfelt, og kun tatt med faglitteratur.	19.01.2019. N: 286

Database	Søkestreng	Kommentar	Importert	Dato og brutto N importert
Academic Search Ultimate	(child* OR youth* OR teen* OR young* OR adolescen* OR boy* OR girl*) AND (gender* OR sex* OR male* OR female* OR man* OR woman* OR masculin* OR feminine* OR homo* OR lesbian* OR trans* OR queer* OR roles* heteronormative* OR stereotyp* OR power* OR cis OR bisexual*) AND (leisure OR recreation OR participation OR "free time" OR sport* OR voluntar* OR music* OR drama* OR theater* OR band* OR club* OR football* OR soccer* OR handball* OR ski* OR instrument* OR "cultural activit*" OR scout* OR gym* OR photo* OR "youth clubs" OR board* OR dance* OR "martial arts" OR boxing* OR "religious club" OR choir OR "self-organized" OR "risk-sport" OR "extreme sport" OR fitness*) AND (nordic* OR scandinav* OR norw* OR swed* OR denmark* OR danish*) I eget søk, ovennevnte kombinert med: AND (likestil* OR inkluder* OR ekskluder* OR diskrimi* OR utestegn* OR minorit* OR majorit* OR andregjør* OR marginal* OR hegemon*)	I denne databasen valgte vi å beholde treff fra søk både med og uten søkestreng for likestilling da vi så at de traff noe ulikt.	Ekskludert irrelevante fagfelt, og kun tatt med faglitteratur.	19.01.2019. N: 1373 uten likestilling, 261 med
International Bibliography of Theatre and Dance	(child* OR youth* OR teen* OR young* OR adolescen* OR boy* OR girl*) AND (gender* OR sex* OR male* OR female* OR man* OR woman* OR masculin* OR feminine* OR homo* OR lesbian* OR trans* OR queer* OR roles* heteronormative* OR stereotyp* OR power* OR cis OR bisexual*) AND (leisure OR recreation OR participation OR "free time" OR sport* OR voluntar* OR music* OR drama* OR theater* OR band* OR club* OR football* OR soccer* OR handball* OR ski* OR instrument* OR "cultural activit*" OR scout* OR gym* OR photo* OR "youth clubs" OR board* OR dance* OR "martial arts" OR boxing* OR "religious club" OR choir OR "self-organized" OR "risk-sport" OR "extreme sport" OR fitness*) AND (nordic* OR scandinav* OR norw* OR swed* OR denmark* OR danish*)		Ekskludert irrelevante fagfelt, og kun tatt med faglitteratur.	19.01.2019 N: 44
Sport-Discuss	(child* OR youth* OR teen* OR young* OR adolescen* OR boy* OR girl*) AND (gender* OR sex* OR male* OR female* OR man* OR woman* OR masculin* OR feminine* OR homo* OR lesbian* OR trans* OR queer* OR roles* heteronormative* OR stereotyp* OR power* OR cis OR bisexual*) AND (leisure OR recreation OR participation OR "free time" OR sport* OR voluntar* OR music* OR drama* OR theater* OR band* OR club* OR football* OR soccer* OR handball* OR ski* OR instrument* OR "cultural activit*" OR scout* OR gym* OR photo* OR "youth clubs" OR board* OR dance* OR "martial arts" OR boxing* OR "religious club" OR choir OR "self-organized" OR "risk-sport" OR "extreme sport" OR fitness*) AND (nordic* OR scandinav* OR norw* OR swed* OR denmark* OR danish*)		Ekskludert irrelevante fagfelt, og kun tatt med faglitteratur.	19.01.2019 N: 277

Vedlegg 3: Søkeord brukt til å utelukke bidrag fra EndNote-bibliotek

Tidsskrift/søkeord brukt til å utelukke bidrag basert på tittel tidsskrift:

- Acta Dermato-Venereologica
- Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica
- Acta Odontologica Scandinavica
- «oncolog»
- Acta Ophthalmologica
- «Orthopaedic»
- «Paediatric»
- Allergy
- American Journal of Epidemiology
- Appetite
- «geriatric»
- «disease»
- «dermatology»
- «clinical»
- Disability
- Rehabilitation
- «cancer»
- «pediatrics»
- Reproduction
- «nutrition»
- «Epidemiolog»
- «nursing»
- «Dietetics»
- Traumatology,
- «medicine» og «medical»
- «neuro»
- PLoS ONE
- «Caring»
- «Ageing»
- «pregnancy»
- «biolog»
- «psychiatri»
- Dermatitis
- Derma
- Psychiatr
- «care»
- Genetics
- Pediatric
- «obesity»
- «brain»

**Søkeord brukt til å søke
i tittel på bidrag**

- medic
- biol
- genetic
- genom
- Onco
- brain
- clinical
- psyk
- derma
- obesity
- pedia
- epidem
- allerg
- disease
- Disability
- rehab
- cancer
- Reproduction
- nutrition
- nursing
- trauma
- neuro
- particle
- Physics
- Hormon

**Søkeord brukt til å søke
i abstract:**

- Glucose
- Neurological
- Molecule
- Cancer
- EpideM
- Reproduction
- Allergy
- Psychiatric
- Nursing
- Nutrition
- Genetics
- Pediatric
- Paediatric
- Geriatric
- Disease
- Neurolog
- Hjerne
- Diagnosis
- Pregnancy
- Gravid
- Hormon
- Fertili
- Pain
- Endocrin
- Heart
- Cardio
- Vascul
- Muscular
- Muscul
- Obesity
- Neuro
- Particle
- Genetic
- Pregnan
- Breastfeeding
- Oxygen
- Blood